

NADZIEJA (2897) *sb f*

Oba a jasne (w tym w pierwszorz 63 razy błędne znakowanie); -e- (508), -é- (6); -e-: -é- MurzHist (37:2), MurzNT (5:1), KochPs (66:1), GórnTroas (6:1), RejKup (80:1).

sg N nadzieja (523). ◇ G nadzieje (605) [w tym zapis: nadzieję (6), nadzieją (1)], nadziej(e)j (12), nadziei (1); -e :-(e)j SkarŻyw (10:3), GrabowSet (7:1), LatHar (2:6), WujNT (29:1), SkarKaz (13:1); -e : -i RejKup (26:1). ◇ D nadziei (26), nadzieje (1) GrabowSet, nadziej(e)j (1) LatHar. ◇ A nadzieję (1122) [w tym zapis: nadzieje (34)], nadzieją (5), nadziejo (21); -ę : -ą SeklWyzn (4:1), RejKup (12:1), KuczbKat (6:1), WujNT (39:1), CzahTr (8:1). ◇ I nadzieją (246). ◇ L nadziei (163), nadziej(e)j (9), nadzieje (1); -(e)j BielŻyw, ReszPrz, LatHar, PowodPr (2); -e ZapMaz VII Z 4/85; -i: -(e)j Mącz (7:1), BielSpr (1:1), GrabowSet (2:1), CzahTr (1:1). ◇ V nadziejo (37). ◇ pl N nadzieje (24). ◇ G nadziei (5). ◇ D nadziejąm (2). ◇ A nadzieje (75). ◇ I nadziejami (7). ◇ L nadziejąch (9); -äch (6), -ach (3); -äch RejAp, KochPs; -ach RejPs; -äch : -ach RejPos (4:2). ◇ V nadzieje (2).

W połączeniu z przydawką dzierżawczą wyrażoną przez pron (564), sb (17), ai (18).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. Oczekiwanie rzeczy pożądaných, upragnionych (rzadko przeciwnie) i według mniemania mogących być otrzymanymi, spodziewanie się, ufność, że się coś spełni; jedna z cnót Boskich zapewniających zbawienie duszy; spes Murm, Mymer¹, Mącz, Calag, Modrz, Calep, Cn, Vulg; fiducia Cn, Vulg; expectatio, opinio, potestas, praesidium, specula Mącz (2894) : LibLeg 11/41; OpecŻyw 187; Murm 206; Mymer¹ 34; Czo iest nadzieia mowił [Aristoteles] łodki fen. BielŻyw 89, 137; WróbŻółt B7; á radffey áby fie wczás położyli przed nogámi iego/ ktorzy fie tu fwą łfaloná nádzieiá/ zá ziemłkie bogi przekłádáli. RejPs 143, 35v [2 r.], 61v, 84v, 101v, 137v; Nieszczęśliwy fą y między vmarłemy nadzieia ych/ ktorzi łobie maią za bogy vczynięnie rąk łwoich [Infelices autem sunt, et inter mortuos spes illorum est, qui appellaverunt deos opera manuum hominum Vulg Sap 13/10] SeklKat Ev; Paweł pithá Kupcza kczemu fwą Nadzieje chýlij. RejKup r5, i7, p3, p4, q2, dd8; MurzHist Q3; Ci z nádzyeyámi łwemi márnye poginęli/ Co w mocnych zbroyách łwoich łfánye łwe myeli LubPs E4; Ten w vpádłey nádzyei mey/ był mnie pocięffenim LubPs V4, Fv, H2 marg [2 r.], H3 marg, Sv, aa3v marg; O nędzna obłudności/ o nádzyeio łzywa/ Iákałz tu iest twa łprawá omylna fáłłzywa. RejWiz 83, 102v marg, 183v, Dd2; Leop Job 19/27, Is 28/15, Hebr 3/6; Toć iesth pocięłzna nádzyeiá/ będzylei od nas wdzięcznie przyięta/ á nie będzylei zániedbaná. LeszczRzecz A5; Pyłzny w cudzá nádzyeię RejZwierz bb2v; Bo tu nędzę ćirpicie/ potym z mąk do pyekłá/ Y což to zá nádzyeiá/ wierzę żeć fie wćiekłá. RejZwierz 124v, 115v, 132; Mężowie brácia/ iaciem iest Fáryzeufz/ fyn Fáryzeufzow/ iaciem ofkárzon o nádzyeię y powłtanie vmárłych. BibRadz Act 23/6, *7 marg, Judith 13/24 [25], Sap 3 arg, Is 30/15, Rom 8/24 [2 r.] (8); Neutro inclinata spe, Nádzyeyá ani ná tę/ áni ná owę łtrone nákloniona. Mącz 246b; Posteaquam mea ratio mutata est, Gdyż fie moyá nádzyeyá/ álbo przed fie wzięcie odmieniło. Mącz 347b; Nihil est spei, Włzilłká nádzyeyá precz. Niemalż fie czego nádzyewác. Mącz 407d, 363c, 380c, 407b [2 r.], 477d; RejAp BB4 marg, 61v, 118v [2 r.], 170v; Ale wiecie w.m. co niewłtydliwe czyni białęłowy? [...] nuż dáry: vbołtwo: nádzyeiá GórnDworz L17v; HistRzym 65; ábowiem zgotowaná iest zapłátá łprawy twoiey/ á zgotowaná iesth nádzyeiá ołtáthecznym dniom twoim RejPos 27; A zwálzyczá ten káždy ktory ołftąpi Páná łwoiego/ ołftąpi nádzyeię fwą od niego.

RejPos 52v, 16v *marg*, 26v, 33v, 37v *marg*, 45v (31); O fropa pomfóto á ftráfzliwa nádzieio/ á wždy to v nas nic/ á profóto to zá iákis pólmieszek á nápoły zá iákás krotofilę mamy. *RejZwierc* 259v, Bbb2, 127v, 128 [3 r.], 128v *marg*, 129, 153 (10); *WujJud* 99 [2 r.], 105; *RejPosWstaw* [21³] [2 r.], [21³]v, 42; Bo nigdy nie wyidzie z pámięci nádzieiá twa/ w tych ktorzy łobie przypomináią możność Páńfką. *BudBib Judith* 13/24 [25], *Eccli* 49/12, *Thren* 3/29, *Rom* 15/13; *CzechRozm* 263v, 264v; Bo to ieft rzecz iáfna/ iáko wiele y wielkiego złego z tąd roście/ iefliby się takie popędliwe chęci ábo námiętności puściły zá fwą byftróścią/ iákoby z nádzieie płochey/ gdy zniey rzeczy płonne nikkzemne/ y błażęńkie roftą [si impetu suo ferantur, ut ex spe consecrationes rerum levium, inanium et ludicrarum] *ModrzBaz* 7v, 7v; *KochPs* 14; Wtora część [!] żywota Iádámá y Iáwy/ o vtráćie/ pokućie/ y nadziei y dokonániu pierwfzych rodzicow nászych *SkarŻyw* 261, 207, 261, 358 [2 r.], 453, 470; *CzechEp kt*, [1], 12, 169; nádzieiá Chriftyáńfka/ tylko z fámeo píma świętego/ poćiechy dofiác/ y ftwierdzić fię może. *NiemObr* 79, 69, 79, 84; Nie bądź gościem v siebie: więdz co fię w cię wleie/ Wedle tegóz fwé fpráwy miárkuy/ y nádzieie. *KochFr* 120; *KochPam* 84; *ArtKanc* F19v, 14; *Calep* 997b; [Panie] ia tylko życzę Z pokorą prófząc/ być nádzieie więcey Szalić mną nie dał/ lecząc bol co prędcy. *GrabowSet* F4, E4, Lv; Y z táfemfy nádzieią do téy źemie pochowáni: tu ołtarze/ tu groby/ tuřmy nawet Herby dzięlności nászych y rzeczy od nas dobrze połżonych wyftáwioné mieć chćieli/ áby fię chowály pod opieką y obroną mieczá twęgo. *OrzJan* 98, 36; *LatHar* 570; Władza fercá w kim mgleie Mniefy w nim co dzień nádzieie *RybGęśli* C4; A nádzieiá widziána nie ieftci nádzieiá [*Spes autem quae videtur non est spes*]. *WujNT Rom* 8/24; W nádziei wefelić fię mamy. *WujNT Aaaaaa2*, s. 222, *Act* 23/6, 26/7, *Rom* 5 *arg*, 5/4 (24); Gdyż kto orze/ ma w nádzieiey orác *PowodPr* 22, 22; Z tákiefy záś nádzieie roście nieiáka miłość/ ácz iefzcie niedořkonála/ ku Bogu *SkarKaz* 348a, 348a [2 r.], 349b, 420b; Bo v Polaká więzięń drugi grzbief odzieie/ A v Węgrzyná w fłużbie nic więcy nádzieie. *CzahTr* Iv; *GosłCast* 69; *KlonFlis* A4v, H4; Domá fiędzi/ nie orze: lichwą lichwę fięie: Iednák pewien domowej y gnuřney nádzieie. *KlonWor* 78; *PudłDydo* B2.

nadzieja czego (229): *FalZioł* V 14, 18d; Cięřzka pracza ieft gdzie żadnego zifku niemafz á lżey robić gdzie ieft nadzieia zapłaty. *BielŻyw* 52; *GlabGad* F5; *MiechGlab* 40; nikkzemna nádzieiá żywotá nářfego *RejPs* 135, 29, 45v, 117, 130v, 197; *SeklWyzn* a2v; *RejKupSekl* a7; *HistAl* Gv; *MurzHist* F3v, L2v, O2v, O4v, R (8); *MurzNT* 199; *KromRozm II* e3, e4; *KromRozm III* B3v; *GroicPorz* kk2; Offiáruiefmy twoiemu Máiefatowi Panie offiáre tzyftą/ ofiáre fwiętą/ ofiáre niepomázaná/ lámi záfię? y zá wykupienie duřz/ zá nádzieię zbáwienia. *KrowObr* 188v, 67, 86, 87v, 141, 158 (9); *RejWiz* Cc8, 84 *marg*; *Leop Act* 27/20; *RejZwierc* 109v; *BibRadz I* 178c *marg*, 276b *marg*, *Gal* 5/5; *BielKron* 3, 59v, 203, 209, 307v (9); Także teř młodzięczyki ktorzi dobrze napominájących fłuchayá/ y chwalebnie ku dobremu bywayá pobudzeni/ nadzieia okwitego pożytku miřternie náfladuye. *KwiatKfiąż* B2; Si aliqua spes nostrae salutis subesset, By yedno yáka nádzieyá nářfego przywrocenia w tym bylá. *Mącz* 431c; *Spes rapiendi atque praedandi coecat animos eorum*, Nádziefyá drapięftwá/ záfliępia vmysł ich. *Mącz* 317c; *Spe praedae adduci*, Nádziefyá łupu być przywiedzión. *Mącz* 317b, 30a, 407c, 469c; Ale w niemocnych/ iefli [w moczu] mgłá ieft iákoby rozdářta/ známionuie poczátek tráwienia niemocy: á iefli bęďzie cáła/ známionuie dořtáteczne ftrawienie/ á nádzieiá zdrowia. *SienLek* 26, 55v, 125v; Páńnie/ wdowie/ dozwalam miłości/ y to ták/ iżby nádzieiá małżeńftwá bylá. *GórnDworz* Cc;

HistRzym 126; A áćći fie máło kęs odwlecze nádzyeiá pociechy twoiey *RejPos* 138v, 6, 48 *marg*, 125, 222, 304v (10); *BiałKat* 176; *KuczbKat* 85; Iż ktho kolwiek chodzi w nadziei wípomożenia iego świętego/ w obronie á w opiece iego zázwdy przemiełzkawác będzie. *RejZwierc* 206, 37; *WujJud* 58v; *RejPosWstaw* [110³]; *BudBib* I 279b *marg*; *BiałKaz* D3; *CzechRozm* 65 [2 r.], 65v, 76, 78, 92 (11); *KarnNap* E3v; Bo to czáfem bywa/ iż niektorzi iefliby ábo pożytkow iákich niemieli/ ábo fię też nádzyeiá [!] nagrody ábo doftoyności iákiey niećiefzyli [*vel spe honorum ac praemiorum alantur*]/ rzadko do częgo zacnego bywáią pobudzeni. *ModrzBaz* 134, 79v, 99, 119; *Oczko* 1v; Y wwierzył lud wżyciek/ y dziękował Pánu Bogu zá pewną nádzyeię odkupienia íwego *SkarŻyw* 479, 143, 227, 271, 362, 440; Ták z obudwu ítron dłuęo ná dzień z rowną nádzyeię zwyćieftwá bitwá trwałá *StryjKron* 390, 492, 712; *CzechEp* 79; Aby Bog [...] dał wam [...] oświecone oczy vmyftu wáfzego/ ábyście wiedzili która ieft nádzyeiá wezwánia iego *NiemObr* 86; *KochFr* 58; *ReszHoz* 120; Záczym pámiątká Oycowfkiey íkromności ták wiele v nich ważyłá/ y nádzyeiá przyfzłyey ludzkości w potomku *Phil* M2; Chćiwością zięty/ ácz w pracy vmiera/ Niedba: nádzyeię zyfkú/ pot/ cukruie. *GrabowSet* V3, Hv; Ale człowiekowi dobrému męžnému/ nádzyeię częgo dobręęo/ godzi fie mieczem íczęścia ízukác *OrzJan* 43, 30, 66, 109; W ćiele świętym/ nádzyeię wfkrzeżenia wznowiono. *LatHar* 313, 151; Boiáźnią męki y nádzyeię zapłaty máią być ludzie odwodzeni od złęęo/ á przywodzeni do dobrego. *WujNT* Xxxxx3v, I2 [2 r.], 84, 129, 331, 499 (19); *SarnStat* 1280; *PowodPr* 2; *GosłCast* 57; *SkarKazSej* 671b, 686b; Gdy zwiezie w brogi/ á z nowu zás wšieie/ Drugiego žniwá vczćiwe nádzyeiie. *KlonFlis* D3; On [*Stefan Batory*] nádzyeię lámą Z niebá pomocy/ śmiał być nawáłnościam támara Páнноńfkim *SzarzRyt* C2v. Cf *Wyrażenia przyimkowe*.

nadzieja do czego (5): Rozumiał Krol ífz tym wołaniem Chrześciánie przeftórfzeni być y od Bogá íwego rychley odftępowác mieli: gdy im nádzyeiá ná ták wielkym ítarem á záfłuzonym przyiáćielu y wychowalnymkiem Krolewfkim/ do miłóśierdzia ginęła. *SkarŻyw* 305, 596 [2 r.]; *SkarKaz* 351a; *SkarKazSej* 659a.

nadzieja od kogo, od czego (6): *HistAl* Gv; *RejPos* 167v *marg*, 253; A cnotliwy lepak á rozumem záfomożony/ y w dobrej nádzyei/ y w pociefze od Bogá/ [...] z wefelłzą myflą vżywa tęęo tho co mu z dopułzczenia Páńfkiego od niełzczęcia przypada. *RejZwierc* 152; *WujNT* Aaaaaa2; Byli [*rycerze*] też y wiernymi ítrożmi mieyfcá tęęo/ Máiąć nádzyeię ípolá od Pána íwoięęo. *CzahTr* H.

nadzieja z czego (1): á my práęniem ábyście z dobrych vczynkow nádzyeię mieli. *SkarKaz* 350b.

nadzieja k(u) komu, ku czemu (5): żadny žonáthy/ ku Pánu Bogu nádzyeiie dobrej mieć niemoże *KrowObr* 231; *RejPos* 149; *ArtKanc* K2v; *WujNT* 625, 1.*Petr* 1/21.

nadzieja na co (1): Mamy nádzyeię ná twoie czękánie/ Byś nas obronił wielowładny Pánie. *KmitaPsal* A2.

nadzieja o kim, o czym (124): *BierEz* O4; *FalZiol* V 6v; ábowiem má dobra nádzyeiá o tobie ítogi mi zá namocnieyflá zbroię ná káždeęo íprzeciwniká meęo. *RejPs* 208, 43v, 77, 101v, 160v, 168, 171, 175 (9); Más że wždy ófwém zbawieniu Czo nádzyeię *RejKup* r5, v5; *MurzHist* R3; *GroicPorz* kkv; *KrowObr* 77v; To mnie s tęęo Solinus nadobnie wypráwił/ Y lepfzá mi nádzyeię o tym wżytkim ípráwił. *RejWiz* 109v, 143; *BibRadz Prov* 26/12; *KwiatKsiąę* Q2; Spem nuptiarum omnem eripis, Zadney mi nádzyeiie nie zoftáwuyefz o wefelu. *Mqcz* 263c; Spes est de argento, yeft nádzyeiá o

pieniądzách. *Mącz* 407c, 138b, 306b, 407c, 497b; *RejAp* 113v, 186v; Iákaż tám łpołeczna rádość vmnoży łie rodzicom onym/ iáka łpołeczna wiára y nádzieia o Pánu łwoim *RejPos* 42v, 45v *marg*, 46v, 47v, 48, 53 (59); Tu też pátrż częgo łie náuczyc małz/ á iáko niemałz nádzieie mienić w nawiętszym łtráchu á niebełpieczeńłthwie o Pánu łwoim *RejZwierc* 200v, 130v, 173v [2 r.], 200v, 206, 263 (8); Widziałesł(li) meżá mądrego wedle ięgo zdánia/ (więtsza) nádzieia o głupim niź o nim *BudBib Prov* 26/12; *CzechRozm* 29, 111v, 265v, A6; *ModrzBaz* 20, 74, 108v, 116; Dziełkował Pánu Bogu Cęlarz/ á iułz łię ná wielką nádzieię o zdrowiu zdobył. *SkarŻyw* 593, 151; *NiemObr* 92; *KochFr* 99; *ActReg* 95; *Calep* 312a; *Phil* D; Przetoż częłte vżywanie niechay będzie nádzieie twoiey o chwale wieczney *LatHar* 202, 262, 675, 676; *WujNT* 623 [2 r.]; *SarnStat* 879, 1051; O mój namilłzy Pánie/ vczyńże [...] ábym vmierála z taką wiára y nádzieia o miłosierdziu twoim łwiętyim/ iżby łie niwczym czárt/ mój główny nieprzyiaćiel/ nie ćiełzył zemnie. *SiebRozmyśl* D4v, Kv; *SkarKaz* 349b, 350a; *KlonWor* 4.

nadzieja w kim, w czym (20): Abowiem byś ty był niezwyćięzył łprzećiwnikow náłłych łłábáby byłá nádzieia wmięczu y w káżdey obronie náłłey *RejPs* 66, 29, 88v [2 r.]; *LubPs* A3, O5v [2 r.], R5 *marg*; *BibRadz* 1.Thess 1/3; *RejPos* 71, 138v; *BielSat* G; nádzieia w człowiecze Prózna: bóg tylko ziści/ co rzecze. *KochPs* 176; A Iákob przełóżywłzy ręce ná krzyłz/ dawał błogolławieńłtwo dwiemá łynom ie⁸⁹/ młodźzego náđ ftárlžęgo przekładáiać/ á w krzyżu nádzieie ich vkázuiąc. *SkarŻyw* 349, 103; *BielSen* 14; Náđzieia zdrádna/ w pomocy człowieczey/ Sam ten bełpieczny/ kogo małz ná pieczey. *GrabowSet* I4, D2; *OrzJan* 14; *WujNT* 704 *marg*.

Ze zdaniem dopęłnieniowym [w tym: iż(by) (a. że(by)) (166), aby (34)] (200): *LibMal* 1548/147v; *RejKup* Aa; Iuż tám žádna nádzieia by dobrze być miałó *RejWiz* 49v; *Mącz* 407d; *ModrzBaz* 74; [łw. *Julian*] z rády y znáđchnienia Duchá S. obiecał im [rodzicom] ożenić łię/ tą nádzieia/ iłz mu Pan Bog taką miał dáć małżonkę/ zktoráby czyłłtołci nie łtráćil/ á łwemu łlubu dołć vczyńil. *SkarŻyw* 178. Cf »być tej (a. takiej) nádzieie«, »być przy nádzieie«, »nádzieia cieszyć się«, »(jest) nádzieia«, »jest [o kim] nádzieia«, »mieć nádzieię«, »(po)da(wa)ć nádzieię«, »w nádzieię«, »z nádzieię«.

W połączeniach szeregowych (83): *PatKaz* III 111; Grzech czo wćziałó czicho wchodzy Gorką pokutá wychodzy Ktora jđzie łprawey wiary Spokory znáđzieie zmiary A zdobrowolney žáłolci *RejKup* q6v, q8; *KromRozm* III Q3; *KrowObr* 72, 166; Napominánie ku cierpliwolci/ łtátecznołci/ wierze/ náđziei/ boiáźni/ miłolci/ y ku wyznániu Pána Boga. *BibRadz Eccli* 2 *arg*; *GrzegRóżn* G4v; Abowiem przez białolć konia tego známionuie łie połelłtwo wełela/ nádzieie dobrej/ y pokoiu. *RejAp* 56v, 57v, 71v, 72v, 85, 91 (8); łkądże pociechá/ łkądże nádzieia/ łkądże pewniełłzy rátnok tobie przypałć może/ iedno s łłowá á z obietnic Páńłkich. *RejPos* 167, 4, 13, 30v, 54, 110v (24); *BialKat* 193v; Abowiem lubo co będzie powiedano/ coby ku Wierze/ lubo coby ku Náđziei/ lubo coby łię ku iákemu vczyńkowi łćiağáło/ záwždy w tym miłolć náłžęgo Pána zálecona być ma *KuczKat* 5; Táłże y niełzczęłcie záwierci łie trochę iáko wicher/ y możeć częgo kęs porwáć iáko łmieci/ ále częgo potrzebniełłžęgo tegoć porwáć nie może/ to ielł/ cnoty/ rozumu/ á dobrej nádzieie. *RejZwierc* 146, 87, 167, 184v, 263; *BielSpr* 39v; Widzilł że nie łámej wiáry/ ále wiele inłłzych cnot do vłpráwiedliwienia potrzebá: Wiáry/ Boiáźni/ Náđzieie/ Miłolci/ Pokuty/ áłbo žáłolci zá grzechy/ Krztu. *WujJud* 99, 58v, 106, 136v; *CzechRozm* 84v, 198v, 240v; Piłzą o

niektórych prawników ábo wftawców praw ftárodawnych/ ktorzi wftáwili práwá Krolom pożyteczne/ ále poddánym niepożyteczne: niektorzi boiáźnią/ drudzy nádzieią/ drudzy miłością/ drudzy też infzemi namiętnościami przypędzeni *ModrzBaz* 97v, 118v; *SkarJedn* 14; *SkarŻyw* 269 [2 r.], 283, 478, 596; *ReszList* 147; Ma tedy dobry Sędzia być wolen przy odprawowaniu fpraw wrzędowi fwemu należących/ od wftelákich áffektow cielesnych/ nie ma nic fądzić z boiáźni/ z miłości/ s chćiwości/ z gniewu/ z nienawiści/ z nádzieie/ bądź też z obłádzienia/ álbo s porufzenia iákiegożkolwiek wmyftu fwego *Phil* L; Dobrodzieyftwo/ nádzieiá/ miłość/ náuká/ powolność/ pochlebftwo/ wfzytko to nam miłość w ludzi iedna. *KochCn* B4v; *LatHar* 14, 211, 490, 662; *WujNT* 293, 692, 1.*Thess* 1/3, 2/19, s. 770, Ccccc3; *WysKaz* 2, 44; *SkarKaz* Oooo2v; Choćia Pan z przyrodzenia cnotliwy y ćichy. Przeformuie ná fwoy kftałt paniątká niewinne/ Iuż w nim będą nádzieie/ dumy/ wiátry inne. *KlonWor* 57; leżę tu/ przedsię fzczeńliwy/ Zem nie poznał nádzieie/ rádości/ kłopotá/ Podan niebáczney śmierci ná progę żywotá. *SzarzRyt* C4v. Cf »bez nadzieje«.

W *przedstawieniach*: »nadzieja ... bojaźń (12), wątpliwóść (a. wątpienie) (4), frasunk (2), (prze)strach (2), przypadek (2), skutek (2), udręczenie, wieszowanie« (24): Strách á boiaźń zewfzład iuż w nim á nádzieie bárzo máło *LubPs* T5v; *BielKron* 59v; ty fám fíiebie tym wiecey fię około znamięnitych rzeczy obieray/ iżebyś nietylko nadzieyę ale też y weunfzowania wfzyftkich ludzi nad pomysł przewyfzfzyć mógl *KwiatKsiąz* A4; Plus habent spei haec quam timoris, Blifzfzją tá rzecz yeft dobrej nádzieie niźli wątpienia. *Mącz* 407c; *RejAp* 55v; *RejPos* 133v; Przypadek przygodny z Nádzieią. *RejZwierc* 229v, B3v [2 r.], 173v, 231, Aaa4; *BielSpr* 60; *ModrzBaz* 7, 97v, 99; *KochTarn* 78; Mądry co ná fałfz/ tę próbę wmieiá Słowom nie wierzyć/ ni wdzięczney poftáwie/ Skutkiem przyaciół pátrząc nie nádzieią. *GrabowSet* Y2, M4, S2v; *KochFrag* 51; *WujNT* 12 [2 r.], Xxxxx3v.

W *porównaniach* (9): Popfował mię zewfzład/ y ginę/ á iákoby wytárgnionemu drzewu/ odiał nádzieię moię [et quasi evulsae arbori abstulit spem meam]. *Leop Iob* 19/10; *BibRadz Sap* 16/29; *HistRzym* 98; Gdyż nádzyeiá niewdzięcznym práwie iák lod ginie *HistLan* F4; Nádzieiá ieft práwie iáko on Máyowy defzcz/ kthory fzczęp on nadobnie pokrapia/ áby ony wdzięczne kwiatki ná nim nie wćhły *RejZwierc* 129, 129; Ciefzy fię też nie ieden iák ná wiátr nádzieią. *MycPrz* I B; *SkarŻyw* 173; Z ráná zła nádzieiá byłá/ iák Lew we mnie kości krzfzylá *ArtKanc* P18v.

W *charakterystycznych połączeniach*: nadzieję (z)mienić (5), odmienić, zmylić, chylić ku czemu; nadzieja odmienia się; mienią się nadzieje; nadzieja wiernych (ludzi) (5), dobrych a złych (2), odkupionych, człowieka, wiernego i niewiernego; znak nadzieje (3); niewiele nadzieje; nadzieja bezpieczna (4), błogostawiona (5), cała (5), chrystyjanska, cielesna, cierpliwa (2), cudza (2), domowa, doskonała (2), dostateczna, dufliwa, dziwna, główna, gnuśna, jedna (5), jednostajna (3), krzyżacka, lżywa, mdła, nie chwiejąca się, niepobożna, niepochybna, nie struchlála, nie widoma, nikczemna, obiecana, pierwsza, piękna, pilna, płocha, pocieszna (pocieszliwa) (2), pogańska, prędka, prawa (4), prawdziwa, przeszła, przystojna, przyszła, równa, rozliczna (2), rozmaita (3), skażona, smętna, społeczna (2), stała, stateczna (2), straszliwa, szalona, szczera, świecka (3), święta (3), uczciwa, upadła, uprzejma (6), wdzięczna (2), widziana, wieczna (2), wierna (6), własna, wszeteczna, wyborna (2), wystawiona, zbawienna (2), zgodliwa, zwykła, żywa (6); nadzieja moja (ma) (55), twoja (twa) (30), jego (16), jej, swoja (swa) (305), tego, nasza (95), wasza (8), ich (22), tych; nadzieja bezpieczeństwa, chwały (3), cnoty, czego dobrego,

dobr, dobroci, dobytca łatwiejszego, dostojności (2), dostąpienia, dosyć czynienia, drapiestwa, Ewanjelijej, dobrego końca, krolestwa, przyszłej ludzkości, łaski (2), łona Abraamowego, łupu, małżeństwa, Mesjasza, wzajemnej miłości, miłosierdzia Bożego, nagrody (nagrod) (3), nieśmiertelności, obietnic(e) (bożych, przyszłych) (5), obrzezania, odkupienia, odpoczynienia (2), odporu, odpuszczenia (grzechow, sum pieniędzy) (7), opanowania, pociechy, pojednania, pokoju, polepszenia (3), pomocy (5), pomsty, potomstwa, szczęsnego powodu rzeczy, powołania, przepuszczenia grzechow (2), pożytku (2), przyszłego przywiedzenia do Boga, przyjsia, przywrocenia, nieskończonych radości, Gotskiego rozmnożenia, lepszych rzeczy, sprawiedliwości (2), stałości, sumienia, świata tego, ucieczki, uchodzenia inszego karania, uczynkow, upamiętania, uproszenia, uzdrowienia, wesela, wezwania (3), wolności, wrocenia (4), wskrzeszenia, wspomżenia (7), wstępowania na urząd, wybawienia, wypędzenia choroby, wysług u Boga, zachowania żywota, zapłaty (8), zbawienia (23), (długiego, krotkiego, wiecznego) żywota (15), zdrowia (6), zmartwychwstania (4), zysku (2), zwłoki, zwycięstwa (3), drugiego żniwa.

Przysłowia: Kto wnadzieie ziw bedzie li bogath bedzie dziw. *ZapMaz VII Z 4/85.*

Ten fie fam zdradza y zniśfzczeie/ ktory źle czyniąc ma dobrą nadzieię. *March¹ A4v.*

Szczęfcie nie winnego fnadnie opułci, ale dobra nadzieia nigdy. *BielŻyw 38; BielKron 102.*

Acz nie iednego prozna nądzieiá ciefzylá. *HistLan E3.*

Krótki wiek dlugiéy nądzieie nie lubi. *KochPieś 16.*

Nie porzucay nądzieie/ Iákoć fye kolwiek dzieie *KochPieś 41.*

Nądzieia grunt tey fie dżierz w zdrowiu y w chorobie *RybGęśli Bv.*

KochPieś 40; Iefli zá żyto odnieśiefz nądzieie/ Wiátrem nądżiane/ wiáttrci ie rozwieie *KlonFlis H2.*
á nądzieiá niepoháńbia [*spes autem non confundit*] *WujNT Rom 5/5, Aaaaaa2.*

Frazy: »bawią nadzieje; nadzieją bawić« (1;1): Czás dlugi ku naprąwie nas podobno pfuie. Spimy? czyli obłudne báwią nas nądzieie? *WisznTr 22; OrzJan 14.*

»nadzieja chybia, (o)mija; minąć się z nadzieją« = *spes fallit Mącz* [szyk zmienny] (2;2;2) (6): *RejZwierz 33; BielKron 195;* Elapsa est ea spes, Iuż tá nądzieyá ominęła. *Mącz 180c, 116d; RejZwierz 233v;* Przeciw tobie fzaleni buntowác fye śmieię/ Rozczęli ráde/ ále miną fye z nądzieię. *KochPs 29.*

»nadzieja cukruje, słodzi« (1;1): Z ochoty im ręce drżą ferce fie ráduie/ Dobrą im myłł nie pewna nądzieiá cukruie. *HistLan Fv; KochPieś 10.*

»nadzieja ginie (a. niszczeje), o ziemię, gaśnie, umniejsza się, znika; gasić, niszczyć nadzieję« = *spes absconditur a. evanescit a. evadit a. fallit a. extenuatur Mącz; spes perit Vulg* [szyk zmienny] (13;6:1:1:1;2:1): A wżeteczna nądzyeiá káżdá prętko zginie. *RejWiz 166;* á nądzieiá pokryte⁸⁰ człęká záginie [*et spes hypocritae peribit*] *Leop Iob 8/13, Ez 37/11; BielKron 96, 258;* Debilitat spem meam tua profectio, Moyá nądzieyá o ziemię dla twego odyechánia. *Mącz 78d, 116d, 347d, 372a, 407c* [2 r.], 449b [2 r.] (11); *HistRzym 83; RejPos 139; CzechRozm 65; SkarŻyw 305;* A ty/ iefli nądzieię chcefz o łálce fwoiéy Zgásić wemnie/ iuż dawno prágniefz śmierci moiéy. *KochFr 99; GrabowSet E4; OrzJan 36; LatHar 136; WujNT Act 16/19.*

»jest nadzieja, nadzieje niemało; nie było (żadnej) nadzieje« [w tym: w kim (32), w czym (16); o kim (3), o czym (1); komu (1); że (a. iż)(by) (12), aby (3); z elipsą „być” (26)] = *spes residet a. est Mącz* [szyk zmienny] (66:1;2): *OpecŻyw 17v;* Ieft nądzieie owfzeyky niemało/ Ze też łzczęftzie będzie

przinim trwało *KlerPow* 9; Ale w ktorey żadnego tego znamienia niemafz, Ieſth dobra nadzieia że ona zbywſzy płodu/ czała á zdrowa zoſtanie. *FalZioł* V 32v; *MiechGlab* 40; et ſpes mea in deo eſt. [...] á nadzieia moia ieſt w panie bodze moim. *WróbŻołt* 61/8, T4, oo2v, vv; *RejPs* 17v, 88v, 89, 102v, 168, 197v; *RejKup* Qv, Ccv; *MurzHist* M4v; Tedy iuż w pewnym zwycyęſtwie ma nádzyeyá bylá. *LubPs* G2v, O6v; A iáko w właſnym ſtryiu nádzyeia w gránacie *RejWiz* 4v; *Leop Ps* 145/5, *Prov* 14/26, *Eccli* 34/15, *Hebr* 11/1; *OrzRozm* A3, Lv; W rzeczách wátpliwych nádzyeia/ w vdręczeniu rádá/ w vtrátách pomoc/ bo mniej ſzkodzi wſzytkim niź iednemu/ w chorobách lekarſtwo/ doſtátek wſzytkiego. *BielKron* 334v, 463; *KochZg* B; *Mącz* 380c, 407c; Myſliłem we dnie w nocy iáko wynidź z długu/ Aż mi mowił ktoſ we ſnie/ twa nádzyeia w Pługu. *Prot* Bv; *RejAp* 144v; [*białogłowa*] ſtáráá ſie wſzelákim ſpoſobem o to/ áby odcięá tę chćiwoſć/ kthorey wypełnić nie było iuż żadney nádzyeia. *GórnDworz* Aa5v, Y8; *RejPos* 7, 11v, 115, 121v, 258, 302v, 303v; *BiałKat* 176; á iźby zázwždy bylá nádzyeia/ żeby z onego ſzczepu y z onych kwiatkow człowiekowi poćiwemu [...] wdzięczne owoce y pożytki s czáſem ſwym wźdy teź vroſć mogły. *RejZwierc* 129, 96v; *BiałKaz* Kv; *KochPs* 57, 87, 128, 208; *SkarŻyw* 358, 383; *StryjKron* 390; A ták moiá nádzyeia y moię kochánie/ Niwkim niechay nie będzie iedno w moim Pánie *ArtKanc* Q11v, L12; Toſ iuż powiedział/ y wywiódł/ żeſmy Polacy we złéy toni: powiedzże mi/ iużli mamy do kónćá o ſobie zwáptić/ czy ieſt iełcze iáka nádzyeia? *KochWr* 40, 35; *Paprup* D3; *ActReg* 61; *GrabowSet* G2v; *LatHar* 152; Náđzyeia w Chriſtuſie. *WujNT* Aaaaaa2, 798; *SarnStat* 1226; W procach iełcze nádzyeia/ y w pánnách zákrytych/ Y w Sokołách dálekich/ y w kobcách obfitych. *KmitaSpit* C4v; *PowodPr* 3; *SkarKaz* 457a; *GosłCast* 20; *SzarzRyt* A2.

»jest [o kim] nadzieja« [w tym: że (3)] = *można spodziewać się po kim czegoś dobrego; de quo spes est* *Modrz* [szyk zmienny] (6): O tych zaprawdę nádzyeia ieſt/ iź oni lata ſwe cnotą chcą vprzedzáć. *KwiatKsiąż* D3v, C4v; *GórnDworz* Aa6v; *ModrzBaz* 15v; O którym ieſt nádzyeia, że moiey ſtároci Za czáſem y podporą y ochłódą będzie *CiekPotr* 11, 87.

»jest [w kim] nadzieja« = *ktoś ma nadzieję* (3): *CzechRozm* A6; Chryſtuſá poſwiácajcie w ſercách wáłznych. Gotowymi będac zázwždy ku doſyc wczynieniu kaźdemu żádaiaćemu ſpráwy/ o tey która w was ieſt nádzyeia *ReszPrz kt*; *WujNT* 1.*Petr* 3/15.

»nadzieja krzepi (a. krzeźwi); pokrzepczyć nadzieje« = *erigere ad spem* *Mącz* [szyk zmienny] (2;1): *Mącz* 407c; NIerazby człek chcąc zdyſzał/ lecz duffliwa krzepi. Náđzyeia/ ſzepcąc w vcho iutro będzie lepiej *RybGęſli* B, B.

»nie masz (żadnej) nadzieje« [w tym: o kim (1), o czym (4), w kim (2); aby (2), żeby (1)] = *desperatur* *Modrz* [szyk zmienny] (21): *GlabGad* F5; Widzac rádá miáłtá Illium iź żadney nádzyeia odporu nie máłz/ vrádzili áby bylá Helená wydaná Grekom. *BielKron* 59v; *Deploratus*, *Opłákány*/ To yeſt záginęły w niwecz obrócony/ O którym yuż żadney nádzyeia niemafz áby ſie miał polepſzić. *Mącz* 306b; *OrzQuin* M4v; *Prot* D; *GórnDworz* R7v; *RejPos* 124; *RejZwierc* 167, 198; *WujJudConf* 72; *CzechRozm* 258v; *KarnNap* C3; *ModrzBaz* 87v; NIełzczęfné ochędoſtwo/ záłofné vbiory/ Moiey namilſzey cory: [...] Iuż oná członeczków ſwych wámi nie o dzieie: Niemáłz/ niemáłz nádzyeia. *KochTr* 8; A nádzyeia zás niemáłz wzaiemnéy miłofci *KochFr* 57; *ReszHoz* 120; *KochPieſ* 37; *ArtKanc* K2v; tu nádzyeia nie máłz żeby iáki nádzyieniſzy przypadek tę Rzeczpołpolitą ráutować mogł. *GórnRozm* K3v; *ZawJeft* 46; *OrzJan* 121.

»nadzieja mocni (a. umacnia) się, wspiera się; nadzieję wspierać, zmocnić« (3:2;1:1): *KuczbaKat* 400; Synu/ Ípłodzony z nacyyfłzey dżiewice/ Przychodzącemu/ przed twe Bołkie lice/ Nádzieię zmocni *GrabowSet* P; *LatHar* 187, 676; Nádzieiá mocni fię dobrymi vczyńkámí. *WujNT* Aaaaaa2, 540 [2 r.].

»nadchodzi [kogo] nadzieja« (1): In spem venio appropinquare tuum adventum, Náchodzi mie nádzieyá że fię przbliża čás twego k nam nawrocenia. *Mącz* 407d.

»należy (a. zależy) [w tym: w kim, w czym (4)] nadzieja« (5): PAnie boże moy iż niwkiem inem nienálezy nádzieiá ma/ dniem y nocą nieprzeftánę wołác ktobie *RejPs* 129v, 186v; *RejPos* 71v, 301v [2 r.].

»ani nadzieje, nadzieje nie [w kim, czym]« (1:1): Ach ciężkýc mé opatrzenie Gdyż już niwkyem nadzieje nie *RejKup* n7; *RejZwierc* 85v.

»nadzieja w niwecz się obraca« (2): Ale nádzieiá y poządliwość iego zówždy fię w niwecz obroci. *RejPos* 44; *NiemObr* 73.

»nadzieje w skutek się obrociły [= spełniły się]« (1): Iużeś w liczbie nieśmiertelnych duchow/ iuż nádzieie W skutek fię tám obrociły/ wiátr ich nie rozwieie. *KlonŻal* D4.

»nadzieje przybyło« (1): Pyta fię wnet młodzyeniec coby to tám było/ A iuż mu y nádzyeie y myfli przybyło. *RejWiz* 23.

»nadzieja (u)roście, umnoży się; (roz-, u)mnożyć (a. pomnażać) nadzieję« [szyk zmienny] (4:2;6): *RejKup* k7, r4; Rzeczé mu wnet on człowiek/ widzę że fię trwożyłz/ A iákás złá nádzyeie/ o mnie łobie mnożyłz. *RejWiz* 143; *RejPos* 42v, 54, 257v; Z tey wiáry roście w nas nádzieiá pewna/ o onych dobrách niebiefkich/ ktorých oko nie widziáło/ y vcho nie słyzáło *NiemObr* 92; *KochFrag* 29; *LatHar* 262; *WujNT* Aaaaaa2; *SkarKaz* 245a; *KlonWor* 4.

»ustaje, stanęła nadzieja; w nadziei ustać« [szyk zmienny] (4:2;1): *RejPs* 119v; *RejPos* 229; *CzechRozm* 29, 61; Serce czekáiąc vftawa/ nádzieiá nie ftanie *KochPs* 182; *NiemObr* 75; tylko fię zmiłuy profzę o moy Pánie/ W ktorým nádzieiá moiá nigdy nie vftanie. *CzahTr* C2v.

»nadzieja stoi [w czym]; nadzieję stawiać [w kim]« (1;1): *RejPs* 138; Izráhel w pánu niech nádzieię ftáwi/ A on go wólcelkich trudności pozbáwi. *KochPs* 174.

»nadzieja osłabiała, słabieje; osłabiec w nadziei« (1:1;1): *NiemObr* 69; Czekáiąc twey pomocy/ w mey teskliwey Ípráwie/ Ołábiałem w nádziei/ y Ína zwąpił práwie. *GrabowSet* F, K4v.

»nadzieja trwa, zostaje (a. zostawa)« [szyk zmienny] (2:2): *GórnDworz* Dd3; *RejPos* 214; *CzechRozm* 29; ták iż téz po Bodze nie w inłzym ieno w láméy ołobie wálzény kró: M. nádzieiá nam zoftáie. *OrzJan* 91.

»nadzieja unosi« [szyk zmienny] (3): A Ínadz go tak iuż nadzieia Y dobra myfl vniolfa. *RejKup* B; *RejAp* 149v; *RejPos* 198.

»nadzieja upadła« = *spes conciderunt* *Mącz* (2): *Mącz* 407c; A iefli Chriftus tu iefł cále [...] tedy wálzá nádzieiá vpádłá *CzechRozm* 265v.

»wszystka nadzieja wisi [na kim, na czym, w kim, w czym]« = *spes consistit a. haeret a. residet in aliquo (aliqua re)* *Mącz* (4): Praesidium meum in te uno situm est, Wólzyftka moyá nádzieyá w tobie yednym wiśy. *Mącz* 380c, 152a, 396d, 407d.

»nadzieja [w kim] wstała« (1): A/ niekończona twoiá Dobroć/ o nią [duszę] niedbála/ Stąd/ mych vpadkow/ nádzieiá w nich [niechętnych] wtała. *GrabowSet* Hv.

Zwroty: »dobrej nadzieje być ist« (1): Wierzmi kyedy maś taky lift Dobrey nádzieje już bącz jft *RejKup* t8.

»być, stać się nadzieją (a. za nadzieję) [w tym: czyją (11), czego (1)]; na nadziei być [u kogo]« = *esse spes Vulg* (14:2;1): *WróbŻołt* T8; STań fie nam miły pánie zá wśpomóženie y za nádzieię náłfę *RejPs* 69, 45v; *LubPs* O6, Q2v *marg*; *KrowObr* 155v, 165, 193v; *Leop Eccli* 34/14; *BibRadz Ier* 50/7, 1. *Tim* 1/1; Desiderio magno esse alicui, Nawielkiey nadzieyi á oczekawaniu być v kogo. *Mącz* 83a; *SkarŻyw* 172; *GrabowSet* Hv; Tenże będzie nádzieią drugiego potomká *KlonWor* 60; *SzarzRyt* A4v [2 r.].

»być [jakiej] nadzieje [w tym: dobrej (33), złej (7); o kim (9), o czym (3); że (1); z elipsą „być” (8)]; być tej (a. takiej) nadzieje ... iż (by) (a. że, a. aby) [w tym: okim (3); z elipsą „być” (1)]« = *esse (in) spe Mącz* [szyk zmienny] (52:24): *LibLeg* 7/34, 10/154v; *MetrKor* 38/502; *ListRzeż* w. 47; y teiem iest nádzieie iż ty ípiffelz wńercu moiem ták iż ínádnie będę rozumiał wśfytki ípráwy twoie. *RejPs* 107v, 43v, 170v; *RejRozpr* Gv; Boć gdyć fie ínadz fwiat nawięczye ímieie Nigdy nie bądź beśpieczney nádzieie *RejFóz* Q4, G2, I7v, L8; Bo wiecz każdy złey nádzieie Widzacz czo fie zdruyem dzieye *RejKup* cc7v, c3v, f3v, i8v, Q, í6; *MurzHist* E4, Mv; *MurzNT Mar* 10/49, *Ioann* 16/33; *Diar* 20; *DiarDop* 107; Yákoby ono przydáło fie było Solonowi/ iż gdy yechał do Krezufa/ kogokolwyek ípodkał á vyrzał/ tey był nadzyeie żeby káždy myał być Krezufem. *GliczKsiąż* F4; *RejWiz* 3, 12, 14, 41, 46 (11); Bądź dobrej nádzieie íynacżku odpufzczone grzechy twoie [*Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*]. *Leop Matth* 9/2; *RejFig* Dd; *RejZwierz* 42v, 105, 123; *BibRadz I* 13 *marg*, *Is* 54 *arg*; Turcy byli dobrej nádzieie ráduiác fie łupowi *BielKron* 249v, 125v, 199v, 201, 201v, 203 (12); *KwiatKsiąż* C2; Ingrediin spem, Począc dobrej nádzieie być. *Mącz* 407d, 407c, 428d; *RejAp* 150v; *RejPos* 135, 234, 234v, 309v *marg*; *KuczbKat* 205; *RejPosWstaw* [21³]v; *ModrzBaz* 121v; Mieyfcá w mym domu nie zágrzeie/ Kto fałżem robi/ téy nádzieie Kłamcá niech będzie/ że z méy ítrony Niéma być nigdy powážony. *KochPs* 150, 28, 36; *ZawJeft* 11; *ActReg* 88, 122; *WujNT* 36 *marg*; *VotSzl* Dv; *GoslCast* 49.

»być w, przy, na nadziei« = *in firmiore spe esse Mącz* [w tym: że (2)] (7:3:1): *BierEz* L2v; *BielKron* 233; *Mącz* 128c; *RejPos* 126v, 128, 138, 181v; Miáłto iákie będzie w oblężeniu y we złey nádziei/ obierze fie ktho zacny iż go rátuie álbo nieprzyiacielá odgromi/ álbo ráunku miáłtu doda *RejZwierc* 94v; *PaprPan* Bb4v; Przy nádziei oracz ściíły/ Ze będzie miał z czym do Wiły. *KochPieś* 34; *SarnStat* 198.

»być wezwanym w nadziei« (2): *WujNT Eph* 4/4; Iednoście ciáło/ y duch ieden/ iákoście wezwáni w iedney nádziei powołánia wáłżego. *SkarKazSej* 671b.

»chwycić się nadzieje« (1): [Mytnik] Przelękl fie ładow Bożych y frogości. Nie rospáczył/ ále fie chwycił nádzieie o nieprzebrány míośierdziu Bożym. *SkarKaz* 349b.

»nadzieją, w nadziei cieszyć (a. pocieszyć) (się); cieszyć się (a. radować się) z nadzieje(j); cieszyć nadzieję; pocieszony nadzieją; nadzieja cieszy« [w tym: że (3)] = *foveri spe Mącz* [szyk zmienny] (29:4;2;2;1;4): *RejPs* 39v; Nádzieią fie przedfię ciéífy Iż fie wyśley wśtąpić ípieífy Bo záwždy cí

więcey iedzą Ktorzy bliżey miŷy fiedzą *RejRozpr* C3v, Ev; *MurzNT* 199; Táč mye ząwždy nádzyeyá twa łáfkáwye cyełfýłá/ Práwye obumárłá dułfę we mnye ożywiá *LubPs* bb; *BibRadz* I 128v *marg*; *BielKron* 216; Expectationem alicuius erigere, Pocielzić kogo w yego nádzyeyi. *Mącz* 350e, 135b; *RejPos* 7v, 127v, 138, 138v [2 r.], 139 (8); *BiałKat* 103v; Y ználafzfy [rodzice] obyczáy ná dzyeci niewdzięczne Záchowáią w pokoiu látá fwe ftáteczne. Vmieiąc dzieći ciełzyć niepewną nádzyeyá/ Choć im miełzki y fkrzynki bárzo wywietrzeią. *HistLan* D4v; Nádzyeyá ząwždy fmutne ferce ciełzy/ A kto iey dufa káždego rozłmiełzy. *RejZwierc* 230, 37, 98v, 129, 130v, 150v (11); *BudBib* 4.Esdr 4/34 [35]; *CzechRozm* 33v, 72v; *ModrzBaz* 134; *SkarJedn* 403; Szedł męczeńnik z wefołá twarzą iako do łázniey ráduiąc fię znádzyeyey fwey y odpłáty/ ktorá wnetże wziąć miáł. *SkarŻyw* 403; *CzechEp* 24; *NiemObr* 115; *KochSz* A3v; *ArtKanc* L5v; *OrzJan* 14; Nádzyeyá więżniá ciełzy choć iuż ledwe źiewa/ Láncuchy brzmią koło nog/ wždy dźwigáiąc fpiewa. *RybGęśli* B.

»(dobrej) nadzieje doda(wa)ć (a. przyda(wa)ć), przyczynić; nadzieja dodaje« [w tym: komu (7), że (1)] = *spem alere, in spem vocare* *Mącz*, *Cn*; *armari spe, arrigere aliquem seu alicuius animum, erigere ad spem vel in spe, reintegrare spem, vertere ad vel in spem* *Mącz*; *spem dare* *Vulg*; *spem alicuius afferre a. augere a. confirmare, in spem adducere a. inducere a. impellere* *Cn* [szyk zmienny] (15:2;1): Tákżeć ludzyom nędzny fwiát rozlicžney nádzyeyie Dodawa *RejWiz* 34v; *Leop Eccli* 13/7; *Mącz* 16b, 287b, 350a, 350c, 407c (9); *BiałKaz* Kv; Kogo wzrufza rzecz iáka lubiezna y dodawa mu tey nádzyeyie że iey doftápi [Qui re iucunda commovetur ad spem illius potiundae] *ModrzBaz* 7, 52; *WerKaz* 289; *LatHar* 88, 636; Ziárno gdy kto wśieie/ Sámo roście bez prace/ dodawa nádzyeyie. *KlonWor* 77.

»nadzieje dostać« = *powziąć nadzieję* (1): Nancisci *spem*, Nádzyeyie doftáć. *Mącz* 407d.

»nadziei dosyć uczynić, dosyć sprostać« = *existimationi satisfacere* *Mącz* (2:1): *Mącz* 116b; [Król] Ofiáruiąc fię dofyć ich nádzyeyi fproftáć/ Páńftwá Sármáckie mnożyć/ cudzych kniemu doftáć *StryjWjaz* A4, B4.

»dufać (a. uwierzyć) w nadzieję; dufać nadziei« = *in spem credere* *Vulg* [szyk zmienny] (3;2): *RejPs* 42v; *RejPos* 133; Iuż thrudno mamy dufáć iákim nádzyeyiam álbo iákim godnościam fwoim do ználeżienia łáfki v Páná tego *RejZwierc* 189v; *SkarŻyw* 285; *WujNT Rom* 4/18.

»jednać sobie dobrą nadzieję« [szyk zmienny] (3): W káždym niebełpieczeńftwie iáko łobie dobrá nádzyeyię iednać mamy *RejAp* Ff3, 71, Dd4v.

»kłaść na nadzieję« = *spodziewać się* (1): Tego [ognia] fmyłty zátępiáłe Niebaczą? bo zárdzewiáłe Ná więtfzą kłáďą nádzyeyię/ Co owo fwe dobrodźieie W tumulćie dworłkim prowadzą/ A nioczym dobrym radzą. *GosłCast* 53.

»w nadziei kłaść, położyć; sadzić na nadziei« = *ponere in spe* *Mącz* [szyk 2:2] (2:1;1): Zdrowie fwe w dobrej nádzyeyey połóż bofmy náłmierć wfziłci powinni. *BielŻyw* 43; *Mącz* 407d; *RejPos* 127v; Lecż w nádzyeyi zwycięftwo fwe kłáďli [!] *KmitaSpit* B4.

»mieć, mający [jaką] nadzieję; nadzieja miana« [w tym: w kim (147), w czym (128), z kogo (1), o kim (45), o czym (15); iż(by) (71), że(by) (62), aby (17), cum inf (10); w Panu (Bogu) (100), ku Panu Bogu (1)] = *sperare* *Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *Vulg*; *spem habere* *Mącz*, *Vulg*, *Cn*; *in spem adduci, fovere spem, inest spes, spe inniti* *Mącz*; *supersperare* *Vulg*; *spem in aliquo vel in aliqua re collocare a. ponere, spes (omnis) in aliquo est* *Cn* [szyk zmienny] (515:2;1): *LibLeg* 7/37v, 8/26, 132v, 133v,

10/124v, 11/10 (13); *BierRaj* 23v; y dufam (albo mam nadzieyę wmylym bodze) yze przełz thy modliłtyw [!] bądyelch poczyelchon *PowUrb* +, +3; *March*¹ A4v; Tá myłz iż ták bårzo śmiåła: A ták ci by nie fkakåłå/ By w czym nådzieie nie miåłå. *BierEz* P4v, D4v, M4, O, O3v, Q2v; Mily bog ktory włmutku nieopullczå nådzieię wnim maiåce *OpecŻyw* 14, 54v, 102v, 165; *ForCnR* C; *PatKaz III* 103v; małz pewnå nådzieię dobrego kończa å pocielznego w częłliwem [!] porodzeniu. *FalZioł* V 18d; *BielŻyw* 152; *GlabGad* M5v; Vłtała w zbawicielu twoim dułza moia miły panie å w flowie twym miałem nådzieię [*in verbum tuum supersperavi*]. *WróbŻołt* 118/81, B7, 55/9, 61/10, 70/1, 14 (12); å ktorzy dobrze prołłący nådzieię maiå połiędå ziemię [*Quia benedicentes ei hereditabunt terram Vulg Ps 36/22*] *RejPs* 55v, 30, 36, 38v, 43, 47 [2 r.] (22); W łłczelciu mało miey nådzieie *RejRozpr* Kv; *ConPiotr* 34v; *SeklWyzn* b3, f4v, g3; *RejJóz* F2v, I6v; Trzebać tes y nato pomniec Nådzieie łwei włzoczie niemiec. *RejKup* e6, b4, c2v, c4, Dv, h7 (35); Dårius [...] wezwał wielkå wielkoć ieznych y pielzych/ å włtåpiwłzy nå gorę Silicie/ maiåc nådzieię z załtępem łwym przewycięzyć moźnoć Alexandrå. *HistAl* E5, C2v, D3v, D8v, Gv; *KromRozm I* N; *MurzHist* E2v, F2v, F3, Gv, G4 (15); A nådzyeyę mam/ iż mi nic omyłnego å obłędliwego nyepowyelz. *KromRozm II* a4, i4; *Diar* 33, 51, 68, 70, 76 [2 r.]; *DiarDop* 105, 112, 119; Mam nådzyeię iż we włzytko łuczę/ Gdy łie Pånu łwoiemu poruczę *BielKom* G, D, D4, G5, G5v; Gdyż ya y w łuku łwoim nådzyeie nic nie mam [*Non enim in arcu meo sperabo Vulg Ps 43/7*] *LubPs* Mv, B2v, G3v, K, K3, Ov (12); *SeklPieś* 19; *KrowObr* 111, 166, 231; My przedłię nie dufåjąc człowiekå łzukamy/ A łnadź wıęłłzå niź w Pånu w nim nådzyeię mamy. *RejWiz* 55, 52, 58v, 180v, 183v, 185 (8); A łynowie cudzołoznikow/ [...] nie będå nådzyeie mieć/ åni w dzieñ vznawånia/ rozmowy. *Leop Sap* 3/18, 2.*Par* 13/18, 4.*Esdr* 11/40, *Ps* 37/16, 118/43, *Prov* 28/25 (15); *RejZwierz* 4v; *BibRadz* *2, *4v [2 r.], *5, *6, *Ruth* 1/12 (17); [*Turki*] będå łie bić do gardł łwych/ niwczym nådzyeie niemåjąc iedno w łwych rękę *BielKron* 257, 3,14, 16v, 52v [2 r.], 58v [2 r.] (45); Ani teź mniełzå ku włzelkiey dobroći o tych ma być nådzyeie miana/ ktorzi łå s przyrodenia łagodni y łatwi ku włbåganui. *KwiatKsiąż* B2v; Fretus fuga, Mayåc nådzyeie yźby mógł vciec. *Mącz* 138a, 96b, 128b, 133d, 135b, 151a (26); *OrzQuin* R2; *RejAp* 40, 48, 54, 77v, 124v, 150v; ålem wdı miał nådzyeię/ żeś mię w.m. zå mężå vprośić łobie miåłå. *Górndworz* R5v, T7v, V3, X5; *HistRzym* 45v, 100v, 119v, 130, 132; A onci każe mieć nådzyeię w kådzydłe/ w kropidłe/ w zyołku/ w głowiece/ w gromnicce/ w błåzeyku. *RejPos* 124, 7, 13v, 14, 15v, 16 (56); *BiałKat* 91; *GrzegŚm* 10; *HistLan* A3, Cv; *KuczbKat* 85, 90, 230, 235, 260; widzę ten łwiåt tåk mårnå obłudå/ Ze w nim dobrzy nådzyeię maiå bårzo chudå *RejZwierz* 270, 128, 128v, 130v, 138, 138v (13); *WujJud* B, 69v, 98v, 99; *WujJudConf* 24, 68; Ale onå [*Zuzanna*] płåczåc pogłådåła w niebo/ maiåc dobrå nådzyeię w Pånu [*quia erat cor eius confidens in Domino*] *BudBib Dan* 13/34, *Iob* 6/19, 20, 7/3, 2.*Mach* 9/22, 27; *BiałKaz* D3, F2, G2v; *BudNT* 1.*Ioann* 3/3; *CzechRozm* 70v, 78, 90, 144v; *KarnNap* E2v, E3v, E4v, Fv; *ModrzBaz* 4v, 15v, 69, 127v, 140; *SkarJedn* A5v, 378; *KochOdpr* B4; *Calag* 284a; A król/ nådzyeię maiåc w łwoim pånie/ Rådość odnieśie [*Rex vero laetabitur in Deo Vulg Ps 62/12*] *KochPs* 90, 20, 46, 52 [2 r.], 61, 81 (10); *SkarŻyw* 134, 161, 227, 263, 355 (10); *MWilKHist* G3, Lv; Mam iście/ moy łåłkåwy Pånie Podczålzy/ tę w Bogu nådzyeię/ iż prawdå zåtłumiona/ kiedyżkolwiek/ å iuz rychłõ/ nå iålñiå wynidzie *CzechEp* *4, 101, 126, 336, 342; *CzechEpPORz* **v, *; *KochJez* B2; *NiemObr* 79, 92, 119; Miåłem nådzyeię że mi zyścić miano/ Tåk iåko byłõ z chućiå

obiecano *KochFr* 11; *KochMuza* 25; *KochSob* 60; *ZEglarz*/ choć nań zły w pół morza wiątr wftanie/
Wzdy ma nadzieię/ że na brzegu ftanie *PudłFr* 21, 32; *ArtKanc* E6, F4v, I4v, K13v, P8v (9); Miey
nadzieię Polko w Bodze/ Coś cierpiáá od Tyraná/ Ato iuz Bog dałci Páná. *KmitaPsal* A3v, A2;
KochProp 15; *ActReg* 14, 64, 122, 158, 162; Teraz niech ráczey dużę fwą wyleię Teraz/ poki mam
całą fwą nadzieię. *GrochKal* 7; *Phil* H3; *KochPij* C; *GrabowSet* Dv, E, E2, E4, Lv (7); Ale wiérztem
ozdobnym/ y rymy głádkiemi/ Mam nadzieię/ że z miłtrzmi porównam dobrémi. *KochFrag* 21, 53;
OrzJan 34, 106, 135; *LatHar* 71, 206, 622, 700; *WujNT Matth* 12/21, *Act* 24/15, *Rom* 8/38, 15/4,
14 (22); *SarnStat* 424, 848; náucza mię tego Dawid/ ábym niemiáá nadzieie w człowieku/ tylko w
Bogu *SiebRozmysł* E4; *PowodPr* 47; *SkarKaz* 207b, 348b, 350b [2 r.], 351a, 548a (7); *CiekPotr* 89;
Viktóriá nád nimi pewną otrzymamy/ W czym tu pewną nadzieię y zupełną mamy. *CzahTr* Ev, C2v
[2 r.], [Dv], G3v, H; *GosłCast* 14, 16; *SkarKazSej* 706a.

»nie mieć, nie mający żadnej nadzieje« [w tym: o kim (2), o czym (4); w kim (6), w czym (4);
aby (2), cum inf (1)] = *non habere spem PolAnt*; *spem auferre, spe carere Mącz*; *nulla spe esse Modrz*
[szyk zmienny] (41 : 1): *SeklKat* C; *HistAl* Gv; zadnyi nadzieie i łalki Bożyi niemám *MurzHist*
D3v, O4v; *LubPs* Kv; *KrowObr* 77v [2 r.]; *BibRadz* I 178c marg, *Sap* 3/18; á w tych Seymowych
náfzych dżisieyfzych Sądziech żadney nadzieie niemam/ áby kto kiedy mógł przez nie ku fweu
przyść *OrzRozm* T4; *Krol Ferdynánd* [...] niemiáá żadney nadzieie w Nawárfkiey Krolewnie/
którą mu obiecał krol Fráncufki *BielKron* 226v, 58, 102, 257, 315; *GrzegRóżn* G4v; *Mącz* 407c, 416a;
HistRzym 129; Nie mieycie bráćifzkowie namileyzy żadney nadzieie/ kthora Pánu Kriftufowi
należy/ w brákowániu ofobach fwiátá thego [*nolite in personarum acceptione habere fidem Domini
nostri Iesu Christi gloriae Vulg Iac* 2/1]. *RejPos* 243v, 13, 13v, 32v, 162v, 163 (13); *KuczKat* 270;
RejZwierc 167v; *ModrzBaz* 108v; *SkarJedn* 14, 367; *ArtKanc* P6; Káleteńczykowie/ [...] głodem
przyćifnieni/ y nie máięcy żadney nadzieie o pomocy vmyślili Miáfto poddáć nieprzyiacielowi. *Phil*
D, E; *SiebRozmysł* [A2]v; *SkarKaz* 609a.

»mieć (a. jest) nieco, mało, kropkę nadzieje« [w tym: o kim (1), o czym (1); w czym (1); aby (1)]
(3:2:1): *LibLeg* 7/32v; *RejJóz* K2; maluczka tropkę [!] nadzieie o lepźem ftanie mieć *MurzHist* R3,
P3; *BielKron* 304v; W wielkiéy boiáźni/ gdy ieft nieco wdy nadzieie *GórnTroas* 38.

»nadzieje nabywać; brać, otrzymać nadzieję« [szyk zmienny] (4;2;1): A fnadz lepiej nadziej
nabędziés Yż możés bycz powyśfoném wftanie *RejKup* ov; *RejAp* 71v; *RejPos* B2, 120v, 130;
Błogofławion kto bierze nadzieię od niego. *GrabowSet* E3v, Hv.

»nadzieje na wiatr (a. opak) obrocić« = *zniweczyć; spem exturbare Mącz* [szyk zmienny] (2): Y
fnadz [Bog] opak obráca nadzieie ludzkie *RejPs* 97v; *Mącz* 496c.

»oczekawać (a. czekać) (błogosławionej) nadzieje; oczekiwanie nadzieje« = *spem expectare
PolAnt; sustinentia spei Vulg* [szyk zmienny] (7;1): *Leop* 1.Thess 1/3; Abowiem my duchem z wiáry
nádzieie ípráwiedliwóści oczekáwamy [*Nos enim spiritu ex fide spem iustitiae expectamus*]. *BibRadz*
Gal 5/5; *RejPosWiecz*³ 98v; *RejPosWstaw* 21v, [21³]; Pátrył [Mojżesz]/ [...] ná rzeczy niewidome/
iáko ná ty ktore okiem widział/ y zwiętfzá ich pewnościá nádzieie czekał. *SkarŻyw* 478; *WujNT*
Gal 5/5, *Tit* 2/13.

»(o)czek(aw)ać (z) nadzieją, w nadziei« [szyk zmienny] (10:8): *RejPs* 192v, 198; *RejPos* 7, 11v, [136]v, 261v, 297v, 345v; oni święci oycowie w odchłaniach piekielnych/ [...] z zupełną nadzieją czekali zbawiciela swego *RejZwierc* 129, 144; *RejPosWstaw* [21³] [2 r.], 22v [2 r.]; *CzechRozm* 32, 224; *SkarŻyw* 440; CZekałem w nádziei/ człek nędzny/ trofkiwy/ Owa Pan weyżrzy: á iák dobrotliwy Głos moy włyłzy *GrabowSet* Q3.

»oddalić nadzieję, oddalić się od nadzieje; oddalona nadzieja« (2:1;1): *RejPs* 130v; Płáććie zemną włyłzy ludzie bo iuż oddaloná odemnie włyłzyká nádzieią wefela/ á połowicá dufze mey iuż vmárlá. *HistRzym* 126; ODpuść wyftępki/ łzy me ofufz/ Pánie/ Oddal odemnie nádzieie fałszywe *GrabowSet* N3; *SkarKaz* 350b.

»odjąć, odciąć (a. ucinąć), umniejszyc nadzieję (a. nadzieje (G sg)); nadzieja odjęta, odcięta« = *debilitare a. incidere a. praecidere spem Mącz; negare spem Calag; spem auferre; ablata spes Vulg* [szyk zmienny] (6:2;2;2:1): A gdy iuż áni flońcá áni gwiazd było widáć przez wiele dni/ á burza nie máła nádchodziłá/ iuż odiythá byłá nádzieią włyłzyká zdrowia náłfego. *Leop Act* 27/20; *Mącz* 30a, 407c, 407d; *Calag* 284b; *SkarŻyw* 362, 596; *PudlFr* 63; *GrabowSet* D4; O dziwna miłości przeciwko nádziei/ ktoreyś ty nie odiył/ chociaś nas w nędze dał/ Kryfte Krolu náłz. *ArtKanc* A15; [*Wenus*] Która gładkością włyłzyki piérwzé ták minęłá/ Aż y przyłzyłym nádzieię ná wieki odiyłá. *KochFrag* 26; *OrzJan* 14; *WujNT Act* 27/20.

»odnawiać nadzieję; ku nadziei, do nadzieje, w nadzieję odrodzić« = *reintegrare spem Mącz; regenerare in spem Vulg* [szyk zmienny] (2;2:1:1): *BibRadz* 1.*Petr* 1/3; *Mącz* 407d; *Venus*/ nieodnawiaiy mi iuż przelzły nádzieie/ Niech fię móy nieprzyjáciel (włzak wiéłz kto) nie śmieie. *KochFr* 71; On nas z śmierci wyfwobodził/ w nádzieię żywą odrodził *ArtKanc* F18v; *LatHar* 565; *WujNT* 1.*Petr* 1/3.

»od nadzieje odpaść; z nadzieje wypaść; nadzieja odeszła (a. odpadła, a. odstąpiła)« = *de spe decidere Mącz; excidere a spe Vulg* [szyk zmienny] (2;2;3): *RejKup* p5v; *Leop Eccli* 14/2; *Praecisa* opitulandi potestas, włyłzyká nádzieyá pomocy odpádlá/ á odefzłá. *Mącz* 30a, 338a, 407c; Alećiem bárzo nagle wypadł z téy nádzieie/ A moiéy fye przygodzie nieprzyjáciel śmieie. *KochPieś* 14.

»odpoczywać, spać w nadziei« = *requiescere in spe Vulg* [szyk zmienny] (4:1): w nádzyei odpoczywáć będye moye cyáło. *LubPs* D3; *Leop Act* 2/26; Pan powiedáć raczy o oney dzyewecce/ iż nie vmárlá/ ále łpi w nádzyei swoiey. *RejPos* 257v; *WujNT Act* 2/26; *KlonWor* 82.

»od nadzieje odsądzać« = *pozbawiać nadziei* (1): Iákoż go też od zbáwienia y nádzieie odłádzáć/ á do piekła pofyłáć *SkarKaz* 383a.

»odstąpić (a. odbieżeć) nadzieje, od nadzieje« [szyk zmienny] (3:3): iżeś łzedł zá Pánem łwoim/ odrzuciłwły ony požádlwości od łiebie/ á odbiezawłzy oney włyłzykiew omyłney rády á nádzyeie łwiátá tego. *RejPos* 326, 46, 72, 85v, 331; *SkarŻyw* 76.

»odwieść (a. odwodzić) [kogo] od nadzieje; uwodzić nadzieję [od kogo]; uwodzić [czym] nadzieje; [kogo] odwieść do nadzieje« (3;1;1;1): A ták gdy włyłzyłz duchá iákiego/ ktoryby cie chciał odwodzić do inłzych wymyłłow á do inłzey nádzieie oprócz Páná twoiego *RejPos* 190, 52v, 71, 117, 177v; *CzechRozm* 76.

»(o)mylic (się) w, na nadziei, nadzieją; nadzieję omylić; w nadziei omylony; nadzieja omyła; omylona nadzieja« = *fallere spem, frustrari expectationem, spe frustratus est, spes fallit* *Mącz* [szyk zmienny] (7:3:1;4:4;12;1): Ale kokofz gdy vtyłá/ Ták nieplódna potym byłá: Nieznošlá żadnego iáiá/ Omyliá iá nádzieiá. *BierEz* I4; *RejPs* 220v; *RejKup* h2v; *MurzHist* D3; Nic myę išcyce nádzyeyá ma w tym nye omyliá/ Ktora záwždy ták zupełna w twoyey lálce byłá. *LubPs* H3, Tv, hh; *BibRadz* I 291a *marg*; *OrzRozm* A4; *BielKron* 203v; *Opinio de te multum me fefellit, Nádzieyá ktorą miałem o tobie omyliá mnie. Mącz* 265c, 117a, 138a, b, 407c [2 r.]; *KwiatKsiąż* B3v; *RejPos* 26, 213v, 257, 282; *CzechRozm* 65, 145; tobie zwierzóné Nádzieie nigdy nie omyliá *KochPs* 21, 195; *StryjKron* 195, 617; *CzechEp* 106; *KochFr* 120; Dzieie fie to bowiem wielekroć/ iż kto fie ná przyiacielá dobrze iego ípraw y chęci ku łobie nie íprobowáwšy ípuřczá/ że w nádziei fwey omylon bywa. *Phil* H3; *SiebRozmyśl* L2; *KlonWor* 21.

»opuścić, (od-, po)rzucić nadzieję; puścić się, zbyć nadzieje; od nadzieje opuszczony, rzucony« [szyk zmienny] (11:8;1:1;3:1): *RejPs* 61v, 66, 129v, 177v; Ieřtem potępion iako Kain i Iudáfz ktorzy wřelką nádzieię i vfanié miłóřdízia Bože⁸⁰ odrzuciwřzy/ rořpáczyli *MurzHist* F3v; *KrowObr* 193v; *RejPos* 26, 30v, 71, 81v, 147v, 325, 325v, 326; *BudBib* 2.*Mach* 7/14; *CzechRozm* 209v; O iáko dáleko řlůzniefza rzecz/ ábychmy [...] dáwali ráfunek tym/ [...] ktorzi miedzy námi/ řtárořciá/ niemocá/ álbo iákim infzym vpadkiem znędzeni/ á od wřelákiefy nádzieie opuřczeni fá [a *omni spe destituti sunt*]? *ModrzBaz* 39; [Piotr] ná on głos opuřcił wřzytko/ żonę/ řieci/ rzemieřto/ y máiefnořć/ pożywienie/ y nádzieię do wřzytkiefgo co iedno řwiat ten obiecować może *SkarŻyw* 596, 383, 470; *KochFr* 85; *KochPam* 87; *KochPieř* 41; *PudłFr* 21; Niechay porzucá chćiwi fwé nádzieie *GórnTroas* 31.

»nadzieję o sobie, w sobie (po)czuć« (2:2): Mądrze czyniřz Iozephie iż fie nie frafuiefz A iż dobrą nádzieię tę o łobie czuiefz *RejJóz* I4v; *RejWiz* 159v; *KuczbKat* 400; A ćiebie fámeřo/ ná ten kres przywiodeř. Gdzie wieczne rádořci/ máiá řwá pogodeř. Táká ia nádzieię/ czuief Pánie w łobie *GrabowSet* D2v.

»(po)da(wa)ć nadzieję; udzielić nadzieje« [w tym: *komu* (18); *aby* (2), *ze* (2)] = *spem facere a. nuntiare* *Mącz*; *spem dare* *Vulg* [szyk zmienny] (22;1): Pamiętay na řlowo řludze twemu miły panie w ktorim dařes mi nádzieię. *WróbŻořt* 118/49; *RejPs* 77; *KromRozm* III B3v; *KrowObr* 72v; *Leop Ps* 118/49; *BibRadz* *7; *Quam in spem me vocas, Co mi zá nádzieię dáyefz. Mącz* 407d, 326c, 407c, d; *RejPos* 6, 85; ták/ iż mu nie ieřt przykro vřzyć rzeczy gorzkich/ do pićia niewdźiefcznych/ do řtrawienia niepodobnych/ bylo tylko choroby wypędzienia nádzieie kto podał. *Oczko* 1v; *SkarŻyw* 262 [2 r.]; *GrabowSet* D4v, Q2; *LatHar* 23, 490; *WujNT* 2.*Thess* 2/16; day nádzieię/ ábyřmy niewąřpili y nie rořpáczáli o tym/ coř wierzącym w ćię obiecał *SiebRozmyśl* E3v, I2; *SkarKaz* 350a.

»nadzieją się podpi(e)rać (a. wspierać); podpirać (a. podeprzeć), poprawować nadzieje; podparcie nadzieje; nadzieja podpira« = *spe niti* *Mącz* [szyk zmienny] (4;3:1;3:1): *Mącz* 407d; A ku leřpřzemu iefzće podpárciu tey nádzieie ich o tey řwiętey hoynořci iego/ zořtáwił im [...] ciáło fwe řwięte á krew řwá řwiętą *RejPos* 82, 74, 121, 131v, 147v, 167v; *KuczbKat* 270; *RejZwierc* 150v; *SkarŻyw* 348; Inřzy/ kiedy truchleię/ Wřpieráię řię nádzieię/ Y wdźiefczną myřlą/ ferce zábawiáię *GrabowSet* H2v; Nádzieiá dobrá ferćá niech podpiéra *KochFrag* 18.

»(mocną a. wielką, a. wszy(s)tkę, a. (z)upełną) nadzieję [w (a. na) kim, w czym] pokładać (a. kłaść), położyć, (po-, za)sadzić (a. fundować, a. poruczyć itp.), pokładający; nadzieję podłożyć; nadzieja (jest) położona, pokładana, zasadzona [w kim, w czym], leży [na kim]; pokładanie nadzieje« = *spem in aliquo reponere* Mącz, Modrz; *spem in aliquo constituere a. collocare* Mącz; *confidere, ponere spem in aliquo, sperare, supersperare in aliquo* Vulg [w tym: w Panie (Bodze a. Bogu) (192)] [szyk zmienny] (289:96:16:9;2;8:2:3:1;1): *LibLeg* 10/114v, 11/42; Ci którzy fą nam nierowni/ Pomocnicy fą niepewni: Nádzieie w nich niepokładay *BierEz* O4, N3; *OpecŻyw* 1v; Non enim in arcu meo fperabo: et gladius meus non falvabit me. Bom ia nie w ftrzałkach moich nadzieię moię pokładał/ ani miecz moy mnie wybawi. *WróbŻolt* 43/7; bomci ia w fądziech twoich nadzieię pokładał [quia in iudiciis tuis supersperavi]. *WróbŻolt* 118/43, B6v [2 r.], C3v, E7, G2, Nv (14); Pokładáli nádzieię wielką wtobie oycowie nálfy/ á nigdy byli nieomyleni ná wyzwoleniu fwoiem [In te speraverunt patres nostri speraverunt et liberasti eos. Vulg Ps 21/5]. *RejPs* 31; Prorok gdy przed Saulem był wćiekł do iáfkiniey tu wielką nádzieiękładał [.] wpánu fwoiem *RejPs* 84; Ay oni rozmyfláiąc dziwne fprawy páńfkie vczyli fie wśfey nádzieie wniem pokládác [ut ponant in Deo spem suam Vulg Ps 77/7] *RejPs* 114v, 16, 23, 23v, 29, 30 (55); Synowfką miłofcią/ iako oicza niebieskego/ miłowali/ a wnim famym (a niewładnym inijm fтворzeniu iego) wśyfłtko vfanie y zupełną nadzieię náfę/ pokładali *SeklWyzn* 2, a2v; *RejJóz* I4v; Ten ieft kazdego bog iego wczim fwą nadzieię kto poklada/ wnym dufha *SeklKat* D3, A2v, D2v, D4, D4v, Ey [2 r.] (11); Obaczaycię nedzny Ludzie Czo kładzieczie wrady czudze. Nadzieie fwe y vfanie To wemnie iuz wnet vfanie. *RejKup* G, d2v, h3v, r8v, X, x8v, cc8v; *RejKupSekl* a7, a7v; *MurzHist* C2, K3v; *MurzNT* 82v; Przekłety yeft/ kto w człowyecze duffa/ á nádzyeyę fwoyę w cýele álbo myfye pokláda. *KromRozm II* q3v, i2; *KromRozm III* B4; *GliczKsiqż* C4v; Bo ten ktory nádzyeyę fwą w Pánu Bogu fwym kładzye/ Ten iuz íście nie omylnie wygrał ná tym zakładzye *LubPs* ff2, D2, E3v, E4, H3, H4v (15); *SeklPieś* 6v; Pan Bog ieft obroną/ wśyfłtkim wnim nádzieię pokládájącym. *KrowObr* 89v, 14v [2 r.], 67, 69, 86, 87v (15); Acz więc drudzy bez flubu ty pánie miewáią/ W ktorych też fwey nádzyeie wiele pokládáią. *RejWiz* 59, 55v, 83; *KochZuz* A4; *BibRadz* I 196b marg, *Eccli* 2/6; Iozáfhat nie dufał modłom czártowfkim áni w nich nádzyeie pokladał *BielKron* 84, 30v, 63, 209, 220, 338v; In quo nostra spes sita est, W którím náfzá nádzieyá położona yeft/ to yeft/ w którym my dufanie mamy. *Mącz* 397c, 265d, 311d, 407c, 412d [2 r.]; *RejAp* AA6, 6v, 90, 123v, 159v; Táfia corká twa ná kthorey wśyfłtká náfzá nádzieiá leżálá: vmárłá ieft. *HistRzym* 21v; á w fámym Pánu a w odkupieniu iego polož wśyfłtkę nádzieię fwoię *RejPos* I4; á iz nie kładziefz w wfpomożeniu fwiátá tego/ ktory widziłz thák buyny á tak rozwefelony/ nádzieie twoiey *RejPos* 126v; A iz opuśczał Pána Bogá fwego/ á položyl nádzyeyę w lekarzoch fwoich/ nie pomagáło mu nic lekarftwo iego. *RejPos* 257, ktv, 4, 10 [2 r.], 11v marg, 12 (137); *BialKat* 33v, 93v, 383v; *KuczbKat* 65, 270; Słábą ci nádzieię pokládáli w fciech fwoich/ w zbroiach y w ftrzelbach fwoich *RejZwierc* 265, 85v, 195v, 198v, 265; *BielSpr* 65v; *WujJud* 58v, 104v; *RejPosWstaw* [110^{2v}], [110³]; *BudBib* 2.Mach 7/20, 9/20; *MycPrz* I A4; *CzechRozm* 65v, 66 [4 r.], 98v, 207, 227, 265v; Ná tym tedy miłofciwym y wśzechmogący^m Pánie/ mařz teras wśyfłtkę nádzieię twoię záfádzić/ mařz vgruntowác ferce twoie *KarnNap* E2v, F; *ModrzBaz* 85v; my w páńfkiéy kładźmy nádzieię obronie. *KochPs* 28; Szaleni ludzie/ którzy w twym władaniu Nádzieię kładą/ álbo y w zebraniu. *KochPs*

72, 4, 9, 29, 35, 42 (17); *SkarŻyw* 20, 103 [2 r.], 397, 460; *MWilkHist* F2v; *CzechEp* 74, 79, 106, 144, 169, 289; ktorzy w żywiołách światá tego (co Páweł ś. gánił) zbáwienia szukáią/ y nádzieię w zwierzchnich rzeczách pokládáią. *NiemObr* 92, 33, 89, 120, 179 [2 r.]; [*Car Moskiewski*] W zamcích nádzieię pokládał/ Ale y tych prętko ftrádał *KochPieś* 45, 1; *ArtKanc* G14v, H14v, H15v, M19, N2; Takci flifze ze iufz wobronie Tureckiei nadzieie niektorzi zwas pokladaya *Paprup* E2v; *GrochKal* 6; W twey káfcie/ záfádzona Moią nádzieią/ wielce požádana *GrabowSet* I3, Dv [2 r.], D2v, E3v, F2v, F3v (11); *OrzJan* 66, 96, 109; WSzechmogący wieczny BÓże/ [...] rácz weyźrzyć ná porátowanie ludu Chrześcijánfkiego/ áby narody pogánfkie/ ktore w fwym morderftwie nádzieię pokládáią/ mocą práwice twey były ftárte y pokruźzone. *LatHar* 622, 52, 68, 101, 163, 171 (24); Bogaczom tego światá rofkázuy áby o łobie wyfoce nie rozumieli/ áni pokládáli nádzieie w bogáctwie niepewnym/ ále w Bogu żywym *WujNT* 1.*Tim* 6/17, s. 116, *Rom* 15/12, *Eph* 1/12, 1.*Tim* 4/10, 727 marg; *SarnStat* 1280; *SiebRozmysł* E4v; Kto ták ofzálał/ áby w Anyoła/ ábo w świętego/ ábo w iákie ftworzenie wierzyć: to ieft w nim wśzytko ferce y nádzieię fwoię pořádzić miał? *SkarKaz* 548a, 273b, 351a [2 r.]; W Tobiem Pánie pořóżył fwe wśzyftkie nádzieie *CzahTr* C2v, F4, F4v, G3v, L4v; nádzieięm/ mówi/ fwą podála Zdrowiá mégo w nim lámym/ w iego opátrznóści *GoslCast* 57; *KlonFlis* Gv.

»w nogach nadzieję położyć« = *ratować się ucieczką* (1): Táyze nocy żonę fwą/ y Kniáziá Fiedorá Z żoną iego/ y z brácká z Stáryckiego dworá [*kniaź*] Do Mołkwy wyfláł: y lám bárzo łobá trworzył[!]/ Y iuz był tylko w nogách nádzieię pořóżył *KochJez* B2v.

»(po-, u)twi(e)rdzić (*a.* umocnić, *a.* ugruntować *itp.*) nadzieję; w nadziei utwi(e)rdzić (*a.* postanowić, *a.* upewnić); umocniony (*a.* postanowiony, *a.* utwierdzony) nadzieją; utwi(e)rdzenie nadzieje; umocniona (*a.* utwierdzona) nadzieja« = *spem confirmare* *Mącz*; *in spe constituere* *Vulg* [*szyk zmienny*] (30;6;5;8;2): Bowiem ty lám miły panie/ pořtanowiłes mię w nadziei. *WróbŻółt* 4/10, B7v; *RejPs* 167v; *KromRozm II* e3, e4v, k; Ano ya moy Pánye gdym záwołał k thobye/ Vmocniwłfy ná włlfem tę nádzeyę w łobye *LubPs* ee4; *Mącz* 407c [2 r.]; Otho w nim pořili wiárę żywą/ oto w nim vmocni nádzieię żywą *RejAp* 195, AAv, 113v [2 r.]; Tu iuz nic wępćie nie będyecie/ iuz będzie vmocniona nádzieią wálzá *RejPos* 134; vgruntuiefz mocno ná tey opoce á ná thym fundámencie/ ták iáko tu fłyzyfz/ wśzytkę wiárę y nádzeyę fwoię. *RejPos* 302, 46v, 48, 76, 80, 89v (27); *RejZwierc* 138v, 144, 206; Tymże obyczáiem káfká Páńfka oświeca rozum ludzki/ rozgrzewa myśli oźiębłe/ [...] vtwierdza w człowieku dobrą nádzieię *KarnNap* E4; *SkarŻyw* 358; Iákom im więc obiecował. Stáwić fię im w Gálilei Y vpewnić ie w nádziei. *MWilkHist* G3; *NiemObr* 69; nádzieie ich pilne/ Mocno w ich fercách zákorżenione/ Twierdząc *GrabowSet* V2, E2; *LatHar* 278, 469.

»przesiąc, zwyciężyć, przejść nadzieję; przechodzić nadzieją« = *okazać się lepszym niż się spodziewano*; *expectationem a. opinionem a. spem superare a. vincere* *Mącz* [*szyk zmienny*] (3:2:1;1): *Mącz* 265c [2 r.], 265d, 434b, 497b, 497c; Sam tedy Hetman/ ktorego rzecz ieft o to wśzytko fię ftárác/ ma infze przechodzić/ dobrą o łobie nádzieią/ kárnością [*antestare caeteris necesse est indole bona, disciplina*] *ModrzBaz* 116.

»ku nadziei, do nadziei przywieść« (2:1): O fymeonye záfzlepnyene twoye przyuyodlo czyá ku pewney nádzey *PatKaz II* 62; *KromRozm II* f; *SarnStat* 1051.

»nadzieje rozniecić« (1): Tákeś ty mnie Orźzulo droga wczyniła/ Wielkieś nádzieie w moim łercu roznieciła *KochTr* 13.

»nadzieje rozwiać« (1): Skoro duch wynidzie z ciála/ Ziemiá ziemię będzie brála: A náłzé płoné nádzieie Po powietrzu dmá rozwieie [*in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Vulg Ps* 145/4]. *KochPs* 211.

»schodzić (a. zejść) na nadziei; schodzi mi nadzieje« = *pozbawić się nadziei; deserit me spes, orbari spe Mącz* (2;1): *Infringi spes et languescere dicitur, Schodzić ná nádzieyey. Mącz* 407d, 407c, 407d.

»spuścić się na nadzieję; nadzieje spuszczać [na co]« (1;1): *RejZwierc* 194v; Wdzięczniefza ieft rzecz odrzucić nádzieię ludzką/ á łpuścić łię ná Bołką [*Eligibile est commutantem quae ab hominibus, quae sunt a Deo expectare spes*] *BudBib* 2.*Mach* 7/14.

»stać się [komu] według nadzieje« (1): wzytko łie im sftáło według oney nádzieie ich. *RejZwierc* 129.

»(wszy(s)tkę) nadzieję (s-, u)tracić, podziac« = *abicere spem aliquid faciendi vel alicuius rei vel de aliquo, desperare de aliquo, perdere spem, orbari spe, extenuatur a. evanescit a. deserit me spes Cn* [szyk zmienny] (14;1): *RejPs* 133v; *RejRozpr* K2v; Iuż nic nie wierzę/ nienadźiewám się nieze^{go}/ wzyftkem nádzieie vtracił *MurzHist* F3v, T2y; *OrzQuin* Y4v; *RejPos* 6; *KochTr* 18; Dźiś inné wiátry przeciwko mnie wieiá/ Stráciłem wzyftko zaráz y z nádzieię *KochPieś* 17; *Expes* – Bez nadzieię, ten ktori nadzieię vtracził. *Calep* 393a, 312a, b; *CiekPotr* 65; NA ten czás gdym łzczęłziwy ia w łzczęściu nie vfam/ A w niełzczęściu nádzieię nie trácząc zás vfam. *CzahTr* B, B; Otrząśni łie o corko/ á nietrac nádzieie/ Niech zdrowłzy wiátr z połodniá ná cię zlekká wieie. *GosłCast* 24.

»nadzieje szukać« [szyk zmienny] (23): Iż oney twoyey [Bożej] dobroczy Niebaczemy/ anj dbamy Szynáth nádzieie łzukanił [*lege: szukamy*] *RejKup* p5v; *RejAp* 71v, 141, 149v; Pátrzayze záfie coś ieft/ y v kogo łzukałz they obłędliwy nádzieie łwoiey. *RejPos* 317, 48v, 86, 130v, 131, 146v (17); *RejZwierc* 173v; Ktoż tedy ták łercá niedbáłego/ [...] zápomniawłzy łwoiey powinności/ łzuka łobie z kąd inąd nádzieie/ á práwie łię z Páná łwego łmieie. *ArtKanc* P3.

»uczyc nadzieje« (1): Ma teź wielkie nieprzyyacioly fáłęłzne náuczyciele/ ktorzy zakonu vczá á nádzieie w włáłnych vczynkach. *LubPs* ee4v.

»nadzieję o sobie (u)czynić, dający, po sobie okazować« = *in optima spe repositus Mącz* [szyk zmienny] (2;1:1): á wczyniłemsi ofobie dobrá nádzieię iefłcze przy pierłiach leżácemu. *RejPs* 31v; *KwiatKsiąż* B3v; *Mącz* 311d; VCiełzna moiá łpiéwaczko/ Sappho Słowieńłka/ Ná ktorą [...] łutnia dźiedzicznym práwem łpáść miáłá: Teś nádzieię iuż po tobie okázowáłá: Nowe piołnki łobie tworząc *KochTr* 7.

»nadzieję (u)czynić, sprawić (a. sprawować)« = *spem alicui facere Calag, Cn; spem dare a. inicere Cn* [w tymi komu (10), w kim (2)] [szyk zmienny] (22 : 2): *RejPs* 82; Choć my drugy nieprzewynł Wielym wgych nádzieie czynł. A nigdim łię nieomyłł *RejKup* i4v; *GroicPorz* Bv; *RejWiz* 109v; Abowiém iefłize łię łam od łiebie nie odłtrzelilz/ wyborań o wzyftkích dobrych rzeczách twoie niniefze połtępki nádzieię czyniá. *KwiatKsiąż* Q2; *RejPos* 48, 121, 212; *BielSpr* 39v [2 r.]; *CzechRozm* 111v; *Calag* 284b; Wołáł ná nię Stároftá: vpámiętay łię Iuliáno/ iefłcze mu oná miłóść ktorą miáł ku niey/ nádzieię czyniła/ o iey łercu odmiánie *SkarŻyw* 151; czyni mi wielką nádzieię/ łroga męka/ y łwięta

śmierć twoią. *LatHar* 147, 675; *WujNT* 129, 711 *marg*, 733; Vczynki dobre załługę máią/ otuchę y nádzieię czynią *SkarKaz* 00002d, 350a, 350b, 351a [2 r.]; *KlonFlis* B3.

»ufać z nadzieją« (1): Ale Máchabeusz wítháwicznie vfał ze wízythką nádzieię [semper confidens, cum omni spe] iż miał mieć ráthunek od Bogá. *BibRadz* 2.*Mach* 15/7.

bibl. »przeciw nadziei w nadzieję uwierzyć« (2): *CzechRozm* 155v; Abráhám przeciw nádziei w nádzieię vwierzył [qui contra spem in spem credidit] *WujNT Rom* 4/18.

»nadzieje używać« (3): Y Coż iest wefelfzego/ gdy dobrej nádzyeie/ Kto w fwych łmutkoch vżywa *RejZwierz* 132; *RejPos* 120v; *RejZwierz* 184v.

»wątlić nadzieję« (1): ták im to mniemánie iest przyczyną łzkodliwego báłwochwálftwá/ wątląc nádzieię ich o przyczynie Chrístułowej *CzechRozm* 265v.

»widzieć nadzieję« (1): Plus spei video quam volo, Więcey nádzieie widzę niżli bym chciał. *Mącz* 494a.

»nadzieją, w nadziei być (wy-, z)bawionym (a. zachowanym); nadzieja wybawia« (6:1;2): *LubPs* Fv; Abowiem nádzieię iestefmy záchowani [spe enim salvi facti sumus] *BibRadz Rom* 8/24; *RejPos* [154]; Ale iáko żydow nádzieią/ którą w kościele onym Sálámonowym pokładáli/ nie wybawiła *NiemObr* 179; *WujNT Rom* 8/24, s. 549 *marg*, 551, 551 *marg*, Aaaaaa2.

»nadzieję wypełnić (a. napełnić); wypełnienie nadzieje« = *spem implere* *Mącz*; *expletio spei* *Vulg* [szyk zmienny] (2;2): *Mącz* 304d; á iuz niczego więcey nie czekamy/ iedno wypełnienia oney śwíętey nádzyeie náłzey/ ktorey pewnie oczekawamy przy śwíętym przyśćiu iego *RejPos* 220, [136]; *WujNT Hebr* 6/11.

»zawieść (się) nadzieją, na nadziejach; zawieść nadzieję; nadzieja uwodzi« [szyk zmienny] (1;1;1;1): *RejWiz* 32; nie báránem/ ani wołem go błagayćie/ Ale przedén funnienié czyłtę przynalżayćie: [...] iuz pewni tegobyć możecie/ Ze fye ná fwych nádzieiach nic nie zówiedziecie. *KochPs* 6; *CzechEp* 106; Bo káždého fwa włafna nádzieią vwodzi/ A ledwie fie z człowiekiem zaráz nieurodzi. *KochFrag* 15.

»w nadziei zawisnąć; na nadziei zawieszać; zawieszać nadzieję; nadzieje wiszą [z kogo]; nadzieja [na czym] zawisa« (1;1;1;1): ábowiem wtwey nádziei zówifnęła wíłytká myłł moią [quoniam in te confidit anima mea *VulgPs* 56/2] *RejPs* 84v; *RejPos* 248; Po tobie/ pánie/ ferce mé truchleie/ Bo z ciebie wíłżá wíłzytki mé nádzieie. *KochPs* 109; Y bywa tákowych wiele/ ktorzy wíłzytko łzczęćie fwe/ wíłzytko dobre mienie ná nádziei drugich zówiefzáiá *Phil* H3; *WujNT* 84.

»zepchnąć kogo z nadzieje« = *pozbawić kogo nadziei* (1): *Deturbare spe vel ex spe*, *Zepchnąć kogo z nádzieie* *Mącz* 407c.

»nadzieję zepsować« = *spem adimere* *Mącz*; *auffere a. debilitare a. eripere a. praecidere spem, avertere a spe* *Cn* (3): *Diem eximere vel tollere*, Odyć komu dobrą myłł/ Nádzieię zepfówáć. *Mącz* 88b, 346c, 407c.

»nadzieję znaleźć« (1): A my wiedząc to/ iż infzey żadney łpráwiedliwóści/ áni nádzieie ználeć nie możemy o zbáwieniu fwoim/ przedię temu nie dufamy *RejPos* 131v.

»w nadziei (zo)stać, trwać; przy nadziei (zo)stać« [szyk zmienny] (7:5;5): A gdy ná inłffe przypádnie niełfczelćie ci przedię będą trwáć wnádziegi fwoiey/ á zówždy będą náłyceni choćia ynłłfy będą wielkiem głodem prácowáć [non confundentur in tempore malo et in diebus famis saturabuntur *Vulg*

Ps 36/19]. *RejPs* 55v, 29, 160v; *MurzHist* Mv; *LubPs* B3v marg; Trudno temu zrozumieć/ trudno temu sprostać/ Musimy tak z rozumem przy nadziei zościć. *RejWiz* 147v; W boiaźni Pańskiey iest mocne wianie/ a synowie iego zościana w nadziei [In timore Domini fiducia fortitudinis, et filiis eius erit spes.]. *BibRadz Prov* 14/26; *RejAp* 87; *RejPos* 6v, 163v, 266; *RejZwierc* 150v; *BielSpr* 60; *SkarŻyw* 262; *ArtKanc* F19; *CzahTr* [D2]; *GosłCast* 50.

»zostawać bez nadzieje« (2): Średnią drogą kościoł ś. idzie/ nie dufa wczynkom swoim bez Bożej łaski: nie zościcie też w nich bez nadzieie. *SkarKaz* 351b, 351a marg.

»zostawić nadzieję; nadzieja zostawiona« [szyk zmienny] (10;1): *MurzHist* L2v, R4; *Mącz* 263c; on zościł pociechę a nadzieję swoim wiernym/ iż ich on nigdy nie opuści z Bołskiey opatrności swoiey. *RejAp* 117; *RejPos* 53, 138, 245; *CzechRozm* 79v; Mąż moy inne⁸⁰ mi opatrzenia z synaczkami mymi niezostawił/ iedno Pana Bogá y nadzieję w nim *SkarŻyw* 103, 143; cóż za nadzieję synowi swému/ nam/ y łobie zościł? *OrzJan* 101.

»zostawić w nadziei, przy [jakiej] nadziei, wiele nadziei; zostawiony w nadziei« [szyk zmienny] (5:3:1;1): *RejJóz* F5; *LubPs* B3v; Zniknęła ta Bogini/ gdyż ten wiek tak nieie/ Niewiem by się nie kryła przed tą wojną w łefie. Bo iesli się do Niebá pięknego wrociła/ Polkę przy złej nadziei iście zościł. *Prot* B3v; *RejPos* 6v, 112v, [136], [137]; *MWilKHist* Lv; A on w nadziei lepszey zościł/ Iuż mało pomni dziś na trofki ony. *GrochKal* 17; Ten bowiem to kwiecie młodości swoiey/ zościłiwszy tak/ wiele nadziei głównych/ pierwey się z tym światem rozstał/ niż się był z nim iakmiarz dołkonale obeznał *WysKaz* 2.

»żyć w nadziei, w nadzieję« [szyk zmienny] (2:1): *CzechRozm* 224; *SkarŻyw* 269; W którą nadzieję żywiesz? czego czekałz więcę? *KochTr* 15.

Wyrażenia: »Bog nadzieje« = *Deus spei PolAnt, Vulg* (3): a okaże się to iż on iest Bog a pan wśelkiey nadzieie moiey. *RejPs* 64; *BudNT Rom* 15/13; *WujNT Rom* 15/13.

»czas zapłaty i nadzieje« (1): O synowie namilczy/ przyzedł czas zapłaty y nadzieie nalezey *SkarŻyw* 519.

»dobra nadzieja« = *spes maior Modrz; spes bona PolAnt, Vulg* [szyk 131 : 23] (154): *March*¹ A4v; Tego podobno wdzięczen był/ Iżem gościá dobrze wczcił. Abowiem za dobre dzieie/ Pewien człowiek dobrej nadzieie. *BierEz* A3v, D4v, L2v; *ForCnR* C; *FalZioł* V 32v; Drudzi go pytali, czym się dzieli wczony od nieuczonych rzekł, dobrą nadzieją. *BielŻyw* 10, 38, 43; pamiętałem na łady twoie [...]/ a iestem z tego pocieszon. [...] (koment) iestem pocieszon) (*Ps* 118/25) czuż bo mam dobrą nadzieję iż mi też odpłacisz. *WróbZioł* oo2v; I przedfie nieprzełtanę wdobrej nadziei przywodzić łobie nápamięć łaskawych łpraw iego *RejPs* 113, 31v, 47 [2 r.], 47v, 77 (9); *ConPiotr* 34v; Bo iefcze ten każdy iest wzdý dobrej nadzieie Kto nad inłze wbiory cznotą się odzieie *RejJóz* G2, I4v, I7v; A pięknie się przy odzieie Gdy nalle dobra nadzeie Wezme wiare/ o Panu swem Zwás kazdy *RejKup* Xv, c3v, i8v, l6, t8; iest dobra nadzieia/ że im łą ich błędy odpuszczony *MurzHist* M4v, E4, Mv, Pv; *MurzNT Mar* 10/49, *Ioann* 16/33; *KromRozm II* f; *Diar* 99, 125; Przyczyna przymulzaiącza ku dobrej nadziei *LubPs* F3 marg; *KrowObr* 231; Radby mowił nie ma łkim/ lecz wzdý iuż nadzieie Lepzey/ niż mu tułzyli oni dobrodzeie *RejWiz* 46, 14, 109v, 128v; Miey dobrą nadzieję corko/ wiara twoia ciebie zdrową wczynila [Confide, filia, fides tua te salvam fecit]. *Leop Matth* 9/22, *Matth*

9/2; *LeszczRzecz* A5; Y iákiey mařz być dobrej/ w řwycch próřbach nádzieie. *RejZwierz* 105, 31v [2 r.], 46, 123, 132; *BibRadz Is* 54 arg, II 90c marg; *BielKron* 102v, 125v, 200, 204 [2 r.], 249v (7); *KwiatKsięz* C2, C4v; Id quidem mihi in optima spe pono, To ya przimuyę á poczytam zá naylepfřzú nádzieyę. *Męcz* 407d, 16b, 128c, 151a, 287b, 311d (24); á żebyřmy cię [...] vpádli POLánie/ iedného/ prawdziwego/ y wierného Bogá/ iednym řercem/ y zgodliwym głóřem/ ku lepfřzey nádzieie łářkú twoiú przywróćeni/ w Polřzce wiecznie chwalili *OrzQuin* Y; *SienLek* 125v; *RejAp* Dd4v, Ff3, 56v, 71 marg, 131v; *HistRzym* 130; iuř byli lepfřzych myřli á lepfřzey nádzieie/ o błogóřłáwionych obietnicach iego. *RejPos* 135, 6, [136]v, 138v marg, 141v (9); *BiałKat* 91, 383v; *KuczbKat* 235; Tářke záchorzářemu á lekkiemu řercu/ y otuchá/ y dobra myřl/ y nádzieieá dobrá/ wřzytko to v niego pod wářpieniem/ á wřzytko mu řie gorřko widzi. *RejZwierc* 87, 144, 146, 152; Kářdy Rycyřřki człówiek więcey řie ma bać y řtrzec domowego kłópotu/ ze złey przygody winy/ niř ná walce będąc/ záwřdy w dobrej nádzieiey z zwycięřtwá/ dobrej řławy y zapłáty. *BielSpr* 36v, 39v [2 r.], 60; *WujJud* 69v, 105; *WujJudConf* 68; *RejPosWstaw* [21³]; *BudBib Dan* 13/34; Bo niczego niewykonał zakon/ lecz wprowadzenie lepfřzey nádzieie/ przez ktorú przybliřamy řię ku Bogu. *BudNT Hebr* 7/9[19]; *CzechRozm* 111v; *KarnNap* E4, Fv; Wino záiřte tákie ma przyrodzenie/ iř ludzi napřzod czyni weřóře/ potym gdy řię go więcey nápije/ dodawa dobrej nádzieie/ y więřřzego o łobie rozumienia [Vini quidem natura est illa, ut homines primum alacriores reddat, deinde, plus potum, spei maioris ac praeclarius de se sentientis] *ModrzBaz* 52, 116, 118v; *KochPs* 28; *MWilkHist Lv* [2 r.]; *KochSz* A3v; *WerKaz* 289; *ActReg* 88; *GrochKal* 17; Tářm cię oględáć mam dobrú nádzieieř/ Sřłáchetny řuchu/ dla ktorého mdleię. *KochFrag* 53, 18; *OrzJan* 135; *LatHar* 675; *WujNT* 36 marg, 2.Thess 2/16, *Hebr* 7/19; *SarnStat* 1051, 1226; *SiebRozmyřl* Kv; *SkarKaz* 350a; ognie owe Sřczęřliwie[!] flifom: Bo dobrú nádzieieř Czyniú/ gdy pářú pádnú im ná Reieř. *KlonFlis* B3, F. Cf »przez dobrej nádzieie«, »z dobrú nádzieieř«.

»długa nádzieieř« (1): Długa nádzieieřá/ rádoř krotka/ žal płáczliwy/ Rodzicow moich *SzarzRyt* C4v.

»głupia nádzieieř« (1): Leřářem: máiáć zá wodze/ y pány/ Sprořnú chęć/ zwyczáy zły/ głupiú nádzieieř. *GrabowSet* I3v.

»kęř, cząřtka nádzieieř« (3:1): áře z drugiey řtrony zořřtawá cząřtka nádzieie dobrej. *LeszczRzecz* A5; *RejZwierz* 109v; wor niemáły ná wirřchu wyrřeli/ Ieřzće wřdy w nim nieiákiey kęř nádzieie mieli. *HistLan* Fv; *KochSob* 61.

»[kto, co] wielkiey (a. znamienitey) nádzieieř« = *mořna spodziewáć řię po kim, po czym wiele dobrego; in optima spe repositus, summa spe praeditus* *Męcz* [řzyk 5:1] (6): Eximia spe adolescens, Známenitey nádzieieř młódzieniec. *Męcz* 102d, 311d, 407d; [Biskup Aleksander] widząc w Athánázym ořobne dary Boře/ zalecił go rodzicom/ áby go pilnie iáko řzczęř iáki młódy á wielkiey w owocach nádzieieř/ wychowywáli *Skarřyw* 388; *KochFr* 121; *GrochKal* 21.

»nádzieieř ludřka« [řzyk 8:3] (11); niewiećie co řię dzieieř/ Mieniáć řię ludřkie nádzieieř *BierEz* I3; *RejPs* 97v; *Męcz* 116b; *BudBib 2.Mach* 7/14; *NiemObr* 73; O iáko/ ludřkie nádzieieř/ odmienne *GrabowSet* T4v. Cf »nad nádzieieř ludřkú«, »w nádzieieř ludřkú«.

»mała, chuda, umniejszona nadzieja« = *exigua a. tenuis spes, specula Mącz* [szyk 12 : 2] (11:2:1): już miała nadzieiá o nim áby íye miał polepízyć. *GroicPorz* kkv, kk2; już tám nádzyeiá bywa bárzo chuda. *RejWiz* 135v; *KwiatKsiqż* B2v; minuta spes, Vmnieyfszona nádzyeá. *Mącz* 223a, 110d, 407d, 449a; *RejPos* 44v, 71v; *RejZwierc* 96v, 270; *PowodPr* 2. Cf »z małą nadzieją«.

»mocna nadzieja« [szyk 32:5] (37): Mocno przí íwem Panu ítali Iégo moznoc wyznawayacz Nadzyeie wnym mocną máyacz *RejKup* í5; *MurzHist* O2v; *LubPs* A3, R5; Trzebá ítáteczney wiáry/ á mocney nádzyeie/ Bo więc z inych przypadkow/ Ínádnie íe czárt śmieie. *RejWiz* 171; *BibRadz* I 13 *marg*; *RejAp* AA4v, 113v; A gdy w nim położymy mocną wiárę á nádzyeie náłzę/ pewnieć nam poda miłościwą rękę íwoię *RejPos* 173, 33v, 54, 80, 116v, 134 (17); y íakobyś w nim zázwdy mocną wiárę y nádzyeie íwoię pokłádác miał *RejZwierc* 198v, 130v, 198; *MycPrz* I A4; wízákże ía o to nic nie dbam/ w Bodze mocną nádzyeie mam. *ArtKanc* Q10; á nádzyeie náłzá o was mocna íeft (*marg*) áby nádzyeie náłzá o was mocna byłá. N.L. (-) [ut spes nostra firma sit pro vobis] *WujNT* 2. *Cor* 1/7; *SkarKaz* 422b. Cf »z mocną nadzieją«.

»nadzieja nad nadzieję« (1): [Abraham] vwierzył w nádzyeie nád nádzyeie/ ífz íię ítác miał oycem wiela národow/ wedle tego íáko mu rzeczo *SkarŻyw* 285.

»nędna, marna nadzieja« (4:1): O nedznas moia nadzieia Gdzies teras wzyác dobrodzieia. *RejKup* f5; O nędzny człowiecze márnalzy to byłá nádzyeie twoiá/ gdyż niewiełz íáko w ocemgnieniu Pan może cie rofkázác połtháwić przed sobá *RejPos* 248v, 40, 300v. Cf »w nędzną nadzieję«.

»nie daremna nadzieja« (3): Tu już możelz rozumieć íz íełth nie dáremna nádzyeie modlitwy twoiey *RejAp* 72; *RejPos* 26v, 222.

»niedobra nadzieja« (1): Szumi mu [drugiemu] wiátr y przez íen á morze íe chwieie/ Bárzo y ráno wftawłzy nie dobrej nádzyeie. *RejWiz* 12.

»nadzieja nieomylna« [szyk 4:4] (8): Íáko íeft nieomylna nádzyeie dufác wpánie bodze *RejPs* 225v, 193; Sthoły biále znák nádzyeie nieomylny. *RejAp* 68, 61v; *RejPos* 128v, 194; *RejZwierc* 138v; *RejPosWstaw* [21³].

»(o)blędna, obłędliwa nadzieja« (7:2): Ale ci kthorzy íe tułáią po tey pułczy fwiátá omylnego/ w obłędliwych nádzyeiech íwoich/ [...] bárzo íe myłá *RejPos* 2v; już tám omylny čás á obłędna nádzyeie będzie *RejPos* 181v, 6v, 17, 223 [2 r.], 240, 248v (9).

»obłudna nadzieja« (2): *WisznTr* 22; O obłudna śmiertelnych nádzyeie/ [...] íáko rychło od fałzywego wefela/ do prawdziwego ímutku wielom wrotá otwieralz. *WysKaz* 2.

»omylna nadzieja« = *fallax spes Mącz* [szyk 30:6] (36): o zły márnny íwecie/ Íákoż tá twa omyłká ty nędzniki gniece. Ktorzy [...] omylną nádzyeie w tobie pokłádáli. *RejWiz* 83, 84 *marg*, Cc8; *Mącz* 117a; *RejAp* 61v, 150v, Ee3; Pátrzyże tu omylny nádzyeie tego człowieczeńftwá náłzego *RejPos* 248, 8v, 31, 133, 138v *marg*, 152 (23); *RejZwierc* 246; *NiemObr* 179; wy [Muzy] mię wyłaczacie Z liczby nieznácny/ y nád obłoki wfdázacie: [...] Zkąd omylną nádzyeie/ y błád widziéć mogę. *KochMuza* 26; *GrabowSet* D4v, R; Wzgárdził/ porzućil/ zgromil/ y ták mi to ípráwił/ Íz nędzną zoftác mułzę w nádzyeie omylny. *GoslCast* 50.

»ostateczn(i)a (a. ostatnia) nadzieja; ostatek nadzieje« (6:1): prośłę co ná rániey wípiełz íe ku mnie zmiłofierdziem íwoiem/ ábowiem już tu ítánął wílytek oítátek nádzyeie moiey. *RejPs* 211v,

102v, 197v; *OrzRozm* A3; Asylum, Vcieczka á oštáteczna nádzieya. *Mącz* 18c; do wód tákich ludzie wczęściac fyę ięli [...] iáko do oštátnięý nádzieie *Oczko* 12; *OrzJan* 109.

»pełen nadzieje« [szyk 7:1] (8): *RejWiz* 159; Aminadab kłiążę z narodu Iuda pełen wiary y nádzyeie Bożey *BielKron* 31; *RejAp* 58; *RejPos* 181v; zbożem obfituią Nifkie doliny: á pełen nádzieie Oracz fyę śmieie. *KochPs* 93; *SkarŻyw* 500; *ReszList* 147; Ták też kiedy w tył Pomorłczyzná wieie/ Iuż Polak pełen ięft dobreý nádzieie. *KlonFlis* F.

»pewna, niepewna nadzieja; pewność nadzieje« [szyk 45:7] (46 :5;1): *PatKaz II* 62; *FalZioł* V 18d; *SeklKat* A2v; *KromRozm III* B3v; *LubPs* B3v [2 r.], H4v, X3; *RejWiz* 3; Tákżęc kto ma s chytremi pániámi rošpráwy/ Acz nie Ieleń ále Woł/ pewnie z niego práwy. Bo fie też z niego káždy/ włczypuiąc śmieie/ A on przedfię iż chytry/ ięft pewney nádzieie. *RejZwierz* 42v; *BibRadz* *4v; *BielKron* 402v; *GrzegRóżn* G4v; *Spes quae in manibus habetur*, Ták pewna nádzieyá yákoby yá kto w ręku miał. *Mącz* 407c; wiemci ia moy miły Pánie iżem ia ięszczę w żywocie mátki űwoiey vtwardzon nádzyeią pewną o tobye *RejPos* 279v, 11v, 115, 136v, 204v, 227v (8); *HistLan* A3, D4v, Fv; *KuczKat* 85; *RejZwierc* 98v; *BielSpr* 39v; *RejPosWstaw* 22v [2 r.], [110²]v; *BialKaz* G2v; *CzechRozm* 224; *KarnNap* E2v, E3v, E4v; *KochOdpr* B4; *KochPs* 81; Ocknąwłzy fię/ tedy [*Anastazy*] był wielce w Duchu wwfelón: iłz mu Pan Bog w ták pewney nádziei doczekać dał tego/ częgo wielce prágnął. *SkarŻyw* 74, 479, 535; Iuż baczę/ że niepewną ci nádzieię máią/ Którzy wiary po miłych fwych pewney czekaią. *PudłFr* 32; *ArtKanc* F19; *WujNT* 97, 552, 711 *marg*; *SarnStat* 848; Tąś mię ćiefzył ząwłze Boże/ Po tobie iuż być nie może. Nádzieiá nigdy pewnieýłza Dołkonáłłza y możnieýłza. *CzahTr* [Dv], C2v, [D2], Ev. Cf »dla pewnej nadzieje«.

»nadzieje płone« [szyk 3:3] (6): Gošćiá/ wdowę/ űirotý nędznę morduią: Y mówią/ Nie widzi bóg: płonę nádzieie/ By miał rozumięc/ co fyę ná űwiećie dzieie. *KochPs* 141, 52, 211; Náłz Polłki *Homerus* vmárł/ frymárczył ná one Niešmiertelne wczáły dułzne/ zá nádzieie płone. *KlonŻal* B3v; *KochPam* 88; *ZawJeft* 38.

»podpora nadzieje« (3): *SkarŻyw* A2; bo zaž co niłzczęie Stráłznieý/ iák w kim złošć podporą nádzieie? *GrabowSet* Q2; *SkarKaz* 350b.

»prozna, daremna nadzieja« = *spes inanis* *Mącz*; *vacua spes* *Vulg*, *PolAnt* [szyk 21:4] (24:1); *WróbŻołt* nn8; *LubPs* O5v [2 r.]; Bo ktho mądrošć y vmienie odrzuca/ niełłcźęłny tho ięft: y dáremna ięłth ich nádzieiá *Leop Sap* 3/11; *BibRadz Os* 12/*arg*, *Sap* 3/11, *Ez* 21/23; *BielKron* 52v; *RejPos* 142, 167v *marg*, 211v; Ięłlic ten [o *Bogu*] nie pomože/ prozna w kim nádzieiá/ Trudno fie domowego/ małz włtrzedz złodzieiá. *BielSat* G [*idem BielSen*]; *HistLan* E3; *BudBib Sap* 3/11; *CzechRozm* 72v, 76; Y prozna ięft o tem nádzieiá [*Neque sperandum est*]/ áby ci Rzeczypošpolitey w wielkich niebezpiecznošćiách űpolnie bronili *ModrzBaz* 20; *KochPs* 176; *SkarŻyw* 69; *NiemObr* 115; Tyá mię [o *miłošci*] práwie do žimný wody iuż dognáł. Widzę űwóy błąd ná oko/ y próžné nádzieie *KochFr* 109; *BielSen* 14; o próžné nádzieie Mé/ z których nie łáłkáwy bóg teraz fie śmieie. *GórnTroas* 53; *OrzJan* 97, 130.

»sakrament nadzieje« [o *bierzmowaniu*] (1): Bo to ięft Sákráment miłošci/ iáko Krzełt ięft Sákrámentem wiary/ á Birzmowánie/ nádzieie. *WujJud* 222v.

»skierka nadzieje« (1): O gdzież by to mnie Bóg dał/ żebych iá aby maluczeńką fkierkę nádzieie i wiary przepuńczenia grzechow mógł mieć *MurzHist* O4v.

»słaba nadzieja« = *fracta spes* *Mącz* [szyk 24:1] (25): *RejPs* 66, 88v; *LubPs* G2v *marg*; A ták rozum y dufzá iest ták wciśnioná/ Ze iey flába nádzyeiá/ y flába obroná. *RejWiz* 171v, 173; *BielKron* 201v; *Mącz* 135d; *RejAp* 176v; *RejPos* 13v [2 r.], 72, 130 [2 r.], 142, 143 (11); *RejZwierc* 265; *CzechRozm* 95v; Kto tych cnot w łobie niema/ słába nádzieiá o niem áby mógł dobrze rofkázowác [*Qui his virtutibus destituitur non est spes, ut bene imperare possit*]. *ModrzBaz* 74; Słába nádzieiá woysko nawiętżé krolowi/ Słába nádzieiá moc obrzymowi. *KochPs* 46; *ActReg* 95.

»wątpliwa nadzieja« (2): *RejPos* 173; [*Witold*] długo fię w wątpliwey nádziei doftápienia zá pomocą Krzyżakow Xięstwá wielkiego Litewkiego wiezfáiąc/ [...] wyfláł z Prus żonę naprzod z flárbámi *StryjKron* 492.

»wielka nadzieja« [szyk 41:3] (44): *OpecŻyw* 54v, 187; *WróbŻolt* 118/114, 147; pádáli ták iákoby fmiertelnem fnem byli zmorzeni á niemogli łobie nie pomoc rękámi fwemi chocia o ich mocy wielką nadzieię pokládáli [*et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis Vulg Ps 75/6*]. *RejPs* 111v, 31, 84, 117, 196v; Potym mu fię fyn wrodzył. Ktorego był zyfkem przezwał A wniem wielgą nadzieię miał. *RejKup* b4, aa3v; *BibRadz Prov* 26/12; gdy iá [żonę *Jana Fryderycha*] miano chowác/ powiedziało Kfiążę: áby máło poczekano áż też będzie gotow/ vmárł po niey iedennásteo dnia/ oboie w wielkiej nádziei Páńkiew/ z żáłościá poľpoliteo ludu *BielKron* 237v; *Mącz* 83a, 311d, 338a, 407c, d, 448b; *GórnDworz* Aa6v; A wyrzawfzy dzyeciátko/ iuż mieli wielką nádzyeię/ iz znaleźli częgo fzukáli. *RejPos* [36]v, 20, 45v *marg*, 212, 222, 242v (8); *WujJud* B; *BudBib Prov* 26/12; *BiałKaz* Kv; *SkarJedn* A5v; KAzimierz fyn Bolesłáwá krzywouftego/ [...] wielką nádzieię máiąc w miłofierdziu Bożym/ [...] wypráwił do Rzymu do Papieżá Lucyufzá trzećiego/ pošły fwoie *SkarŻyw* 403, 588, 593; *KochTr* 13; *KochFr* 121; *GrochKal* 21; Przydzie podobno prágnąc to/ co z nas bydź może: Niewolników ták wielka nádzieiá nie wzmoże *GórnTroas* 36; *LatHar* 147; *SkarKaz* 245a; *GosłCast* 53. Cf »z wielką nadzieją«.

»nadzieje zdradne, fałszywe« [szyk 4:2] (5:1): *RejWiz* 159; Idź Iędzo/ gdzieś fię zwyklá/ sídły báwić/ Szrod zdrádných nádziey *GrabowSet* G3v, I4v, N3, P4, V3.

»zła nadzieja« [szyk 29:1] (30): dziatki źle rádzicie/ A fwey fzkody nie widzićie. Stráćicieli dobrodzieiá/ Pewnoć o was zła nádzieiá *BierEz* O4; A zwlázfzca gdy naprzodku niemoczy będzie vrina czyrwona/ á potym vkaże fię Kijanos/ albo Inopos. Iuż nadzieia zła o takim chorim. *FalZioł* V 6v; *RejPs* 82, 171; Ale gdy fiodłowy mdleie Y woznicá zły nádzieie *RejRozpr* Gv; *RejJóz* F5, L8; *RejKup* cc7v, f3v, f8v; *LubPs* B5v *marg*; Tu nielza w zły nádzyei iedno defzczkę chwytać/ Bo fię tám do przyjacioł bárzo trudno pytać. *RejWiz* 3, 32, 69, 102v, 143, 159v; wiele fię doftoienfstwa vmnieyfzeło duchownym/ iz máley powadze fą/ w Niemieckich kráioiw/ y dochody ich wezły nádzyei *BielKron* 198, 203, 233; *Prot* B3v; tákże też y złą nádzyeię o Pánu fwoim/ miáfto mocney wiáry á wiernego nálládowánia náuki iego *RejPos* 54, 33v *marg*, 141v, 165, 309v *marg*, [323v]; *RejZwierc* 94v, 206; *ArtKanc* P18v.

»(z)upełna nadzieja« = *mera spes* *Mącz* [szyk 51:13] (64): *LibLeg* 7/34; OBronca mozny náfz: w ktorem vpełną wewfłech fprawach fwych nadzieię pokládamy *RejPs* 37, 38v [2 r.], 45, 45v, 64v,

82v (9); *SeklWyzn* 2, b3, f4v; A to wszystko dlatego, aby ludzie nie mając nadzieje zupełnej w usprawiedliwieniu przez samą wiarę, które zjednął Pan Chrystus śmiercią swą, usprawiedliwiali się też sami swymi uczynki ku ich pożytku. *Diar* 70, 76 [2 r.]; *BielKom* G5v; *LubPs* H3, H4v; *RejWiz* 185; nád to mam nádzyeie zupełną w bołkich dárzech/ znáiąc niewinność moie/ iż mię nieśmiertelnością obdárzą. *BielKron* 60, 62v; *Mącz* 218d; *RejAp* 117v; A wzbudźmy go wiernemi proźbami fwemi/ zupełną nádzieią wołáiąc do niego: Pánie rátyuy nas *RejPos* 51, 4, 7 [2 r.], 13v, 42v, 46 (26); *RejZwierc* 128, 128v, 129 [2 r.], 138v, 206 (9); *KochProp* 15; *OrzJan* 106; Przeto lię rácz do iego naświétfzéz miłości przyczynić zá mną/ áby mi dał ítałą wiarę y zupełną nádzieię *SiebRozmyśl* I2; *CzahTr* Ev; *GosłCast* 14.

»Szeregi: »nadzieja (i) (d)ufanie (a. ufność)« [szyk 5:5] (10): *SeklWyzn* 2; *RejKup* G; *MurzHist* F3v, O2; *RejPos* 130, 200; w lámym [*Bogu*] wfánie y nádzieiá moia: ón/ co ráczy/ wlyzftko czyni íemną *BialKat* 73v; *BialKaz* G2v; *ArtKanc* Q9v; *SkarKaz* 609a.

»nadzieja i łaska« [szyk 3:1] (4): *MurzHist* D3v; Ale Ray ieft káżdego/ kto tu s fwiátá tego/ Zeydzye w wierney nádzyei/ w łálce Páná fwego. *RejWiz* 194; *OrzQuin* M4v; *RejZwierc* Bbb2. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 4 r.].

»miłość (a. kochanie) i nadzieja« [szyk 4:3] (7): *SeklKat* A2v; *LubPs* O6v; *RejPos* 42v; Nádzieiá y miłość męczeńnikow. *SkarŻyw* 532 marg; *ArtKanc* Q11; Dwie bowiem łá rzeczy/ które ochotného ná woynie żołniérzá czynią: miłość wolności/ á nádzieiá/ że mu żaden w domu iego rofkázowác nie będzie. *OrzJan* 45; *SkarKaz* 348a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 20 r.].

»mniemanie i nadzieja« [szyk 4:1] (5): Opinionem hominum superare, Nádzieię a mniemánie ludzkie zwićieżác. *Mącz* 434b, 265c; *GórnDworz* Aa6v. Cf »nad mniemanie i nadzieję«.

»myśl i (a) nadzieja« [szyk 3:2] (5): *RejKup* B; y myeli to záwždy gdy w pánye á ftworzycyelu fwym myfl á nádzyeyę fwą pokládáli *GliczKsiąż* C4v; *RejWiz* 23; *RejPos* 119, 135. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.].

»nadzieja i (a) oczekawanie (a. czekanie)« [szyk 5:3] (8): Ktorem [*młodzieńcom*] yakoby to ízkaradna rzecz była/ nádzyeie a oczekiwania ludzkie omylić *KwiatKsiąż* B3v; *Mącz* 83a, 116b, 407c; *SkarŻyw* 74, 334; *SkarKaz* 457a. Cf »według oczekawania i nadzieję«.

»nadzieja i otucha« [szyk 4:4] (8): *KromRozm III* B3v; ták wiele krześciáńskich ludzi/ których iż liczbá ieft bárzo wielka/ łácno/ iáko íkoro ieno otuchę iáką y nádzieię o rátkunku wálzym mieć będą *OrzJan* 34; *LatHar* 152; Inna rzecz ieft dobrym wczynkom dufác: [...] A inna rzecz ieft z nich íobie v P. Bogá nádzieię czyniç/ y otuchę dobrą íumnienia mieć. *SkarKaz* 350b, 350a [2 r.], 351a, Oooo2d.

»pociecha (a. pocieszenie) i (a) nadzieja« = *spes, solatium PolAnt; consolatio et spes Vulg* [szyk 10:8] (18): *BierRaj* 20v; Rozliczne znáki okázuiie Ezdráffowi o przyfzlych rzeczach/ Angioł Boży/ ku pocieffe y nádziei ięťcom. *Leop* 4. *Esdr* 5 arg; *BibRadz Sap* 3/18; *Prot* D; *RejAp* 77v, 117; á dałci przykád wielkiey pociechy á nádzyeie twoiey w vpadkoch twoich/ ábyś íie nic nie trwożył *RejPos* 20, 48v, 163v, 212, 222, 245, 256; *RejZwierc* 152; Polecam íi nádzieie y poćiechy moie Eneázu Pállántá ná te ítráfzne boie *ModrzBaz* 14; *SkarŻyw* 383; *WujNT* 2. *Thess* 2/16. Cf »bez pociechy i nadzieję«.

»radość (a. wesele, a. rozweselenie) i (albo) nadzieja; z nadzieią wesele« (9;1): *RejPs* 80; białe odzienie póspolicie bywa znák wefela iákiego álbo dobrej nádzieie iákiey. *RejAp* 131v; *RejPos*

126v, 140, 181v, 303v; Albo z onego Noego także męża świętego/ y o onym dziwnym pływaniu iego/ możefz odnieść wiele radości y nadzieie w każdym niebezpieczeństwie swoim *RejZwierc* 205v; *SkarŻyw* 127; *SkarKaz* 45a; Tak moię witkę łkwąpiwie przecięła Skąpa Láchefis/ y zaraz odieła Rodzicom moim z nadzieią welele *SzarzRyt* C4v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»nadzieja i (albo) ratunek (a. wspomozienie, a. pomoc)« [szyk 5:3] (8): [kto] od kogo inego nadzieie fwey albo iakiego inego ratunku łobie łzuka albo nábywa/ iuż Pánu łwoiemu zgwałcił wiare/ iuż łie łcudzołozył od niego. *RejAp* 141, 71v; Iełłize łie też chcełz ciełzyć nádzyeią albo włpomozieniem iakiego zyemłkiego człowieká/ obacłz iako go piłmo zowie/ zyemią/ błotem/ omyłnikem [!]/ łgarzem. *RejPos* 138v, 131, 222v, 260v, 287, 301v.

»serce i nadzieja« (4): *RejPos* 349; co [to, w co wierzy] potym (vchoway pánie Boże) łerce iego y nádzieię nie tylko zálówdzie y omyli/ ále też y áż do oney wieczney biedy (nie vznali łię w czás) wpráwi. *CzechEp* 106; *SkarKaz* 548a. Cf »z dobrym sercem i nadzieją«.

»szczęście z nadzieją« (1): W Ten czás Pan Bóg narychléy człeku rátkunk dáie/ Kiedy mu namniéy łczęścia znádzieią dołtaie. *PudłFr* 17.

»(ani) wiara, (i (też), a, ni) nadzieja; wiara z nadzieją« = *fides et spes Vulg* [szyk 105:13] (114:4): *OpecŻyw* 54v; *RejPs* 23, 171; *SeklKat* D4v, R3v; *RejKup* k6, r5v, ł2v, v5; *MurzHist* D4, O4v; *KromRozm II* k; Wiára á nádzyejá zwyciężáią rozgniewánye zá požádliwą prózbą człowieká wiernye pokutuiącego. *LubPs* K4v *marg*; *KrowObr* 72v; Iže nas tám nie pułzczą/ tám gdzye ty pułzczáią/ Co w nim zupełną wiare/ á z nádzyeią máią. *RejWiz* 186, 171; *BielKron* 31; *RejAp* 83, 117v, 176v, 186v; podobnoby był ználazł w nim taką wiare y taką nádzieię/ iżby ią był trudno miał y łzyrłzymi łłowy wymowić. *RejPos* 45v; Ale my przedłię chwytáiąc łie łwiátá y obyczáiw iego/ nie pátrzymy wiary áni nádzieie w łercu łwoim *RejPos* 133v, 4, 42v, 46v, 48, 52v (50); *RejPosWiecz*² 94 [3 r.]; *BiałKat* 93v; *KuczłKat* 270; A z wiará łwoią y s káżdą nádzieią łwoią ábył nigdziey nie odłłtepowál od niego/ á włzyłtko w moc á w opiekę łwiętą poruczał iemu. *RejZwierc* 196, 130v, 138v, 195v, 198, 198v (9); Pátrzcłe ielłi tá náuká wálzá nie ielł náuce Páwłoweý przeciwna/ ktory iáwnie Miłóść y nád Wiare y nád Nádzieię przekładá. *WujJud* 110v; *WujJudConf* 140v; *CzechRozm* 92, 210v; [*Ewa*] ktora takie náśienie pułciłá/ ktorym łtárty łzátan dułze oycow ł. w teý wierze y nádziei vmieráiącłch/ z otchłáni pułciłć mułiał. *SkarŻyw* 262, 358, 500 [2 r.]; *CzechEp* 24; *NiemObr* 73, 84, 89, 91, 100, 119 [3 r.]; Chce y wiary z nádzieią złączoney/ iako fundámentu *LatHar* [+9]v, 262 *marg*; Boiazń y łtáránie nie ielł przeciwné wierze y nádziei. *WujNT* Xxxxx3v, 551, 1.*Cor* 13 *arg*, 1.*Petr* 1/21, Aaaaa, Aaaaa2; *SiebRozmył* D4v, I2, Kv; Ná on czás žyczyłbył łobie práweý łkruchy zá grzechy/ w mocney wierze y nádziei/ y gorącego rozmyłlánia męki Chryłtułoweý y gorzkieý łmierci iego *SkarKaz* 422b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 49 r.*]. Cf »przez dobrej nadzieje«, »z wiarą a z nadzieją«.

»wiara, nadzieja i miłóść (a. łaska)« = *fides, spes, charitas Vulg* [szyk zmienny] (39): [N]A łlyachetnyeyłłá korono włłitkyłch łwyatich Iełfu krłłte racłmy nynye ij zálówdi dac łwoye przezegnanýe przelłktorebi wemnye bila potwyerdzona twa łwyata wyara pewna nádzyeýa ij myłóć dołkonála *BierRaj* 22; *OpecŻyw* 90v, 187 [2 r.]; Czuló z tego z czégo potrzebowali, to ielł nie mieli wiary ani nádzieie ani łaski ale iuż máią gdy łie łtali krzełciany. *WrółŻółt* kk5; *BibRadz* 1.*Thess* 1/3; *RejPos*

42v [3 r.]; *RejPosWiecz*² 94v; Bo fámá wiárá (iefli kniey nádzieiá y miłość nieprzyftápi) áni nas doftátecznie iednoczy z Pánem Chriftofem/ áni czyni żywym człónkiem ciáá iego. *WujJud* 101, 99, 111, 221, 222v, 223v; *RejPosWstaw* [143²]v; *NiemObr* 78, 79; Trzy cnoty Boskie. Wiárá/ Nádzieiá/ Miłość *LatHar* ++8v, 88, 187, 348, 422, 457 (14); iż nie fámá wiárá vfprowadliwia y zbawia/ ále wiárá z nádzieiá y z miłościá złączona *WujNT* 551, 222 *marg*, 1.*Cor* 13/13, *Col* 1 *arg*, *Cccccc*3, *Zzzzz*4v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 46 r.].

Wyrażenia przyimkowe: »bez nadzieje, przez nadzieje(j)« = *obsque spe PolAnt*; *sine spe JanPrzyw* (14:6); *RejRozpr* K3v; *BibRadz Iob* 7/6; Bo ow w rofpáczy/ w złey fławie/ á bez żadney nádzieie/ przygod fwych vzywáć muśi. *RejZwierc* 151v, 205; *BudBib Iob* 7/6; A odrugie dovtstney rozmowy nie bez nadzieie odłożył *ActReg* 129; *Expes* – Bez nadzieię, ten ktori nadzieię vtracziel. *Calep* 393a; *KolakSzczęśl* C3v; Gdy chorego odbieży Doktor bez nádzieie/ On fám w zdrowiu niewátpi poki puls dech leie. *RybGęśli* B.

~ *bez nadzieje(j) czego* (7): *OrzQuin*, Z; Poborcá náíz dwá woły tákimże fpofohem przez nádzieie wrócenia niech weźmie. *SarnStat* 354 [*idem* 893], 350, 892, 893, 1237; Niemierne plákánie ábo bez nádzieiey nieśmiertelności y zmartwychwftánia/ y doftápienia láski Bożey po śmierci/ gáni Apoftoł *SkarKaz* 385b.

bez nadzieje o czym (1): *CzechEp* 153 *cf* »bez pociechy i nadzieje«.

W połączeniach szeregowych (2): [*Pan Bóg przez swoich poftánców*] oznaymił nam Syná fwego [...] y nas bez Bogá/ bez Chryftufa/ bez nádzieie/ do obietnic Bożych będące/ do vczeltnictwá fynow fwoich/ powołał *SkarŻyw* 26; *WujNT* 534.

Wyrażenie: »przez dobrej nadzieje« (1): coźkolwiek vczyniŹ albo fpráwiŹ przez wiáry á dobrej nádzieie/ wŹytko ieŹt pod grzechem zámkniono. *RejPos* 130.

Szereg: »bez pociechy i nadzieje« (1): áby ich [*Jerozolimczyków*] ták iáko ryb w odmęcie bez poćiechy y nádzieie o wybáwieniu przyŹłym z oney niewoley opowiedziáney nie zoŹtáwił *CzechEp* 153. ~

»dla nadzieje« = *propter spem PolAnt*, *Vulg* (12): Wierni chwálá imię Páńskie dla nádzieie ktorá máiá o Pánu *BibRadz Ps* 75 *arg*, I 471b *marg*; *BudBib 2.Mach* 7/20; Abowiem dla nádzieie Izráelkiey tym láńcuchem ieŹtem obłózony *WujNT Act* 28/20, *Col* 1/5.

~ *dla nadzieje czego* (4): *SkarŻyw* 208; [*król Zygmunt I Stary*] w małżeńŹki Źtan wŹtápił dla nádzieie potomŹtwá *StrykKron* 717; *WujNT 2.Cor* 5 *arg*; Seneká gáni Brutufá/ ktori dla nádzieie wolności Iuliufzá Cefárzá pirwŹzego RzymŹkie⁸⁰ zábił *SkarKazSej* 690b.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Práwo ábo Edikt Koronny/ był teź wydány z Seymu LubelŹkiego y potym ParcowŹkiego/ [...] Ktorego Dekretu exekucia/ ná proŹbę nowych Ewangelików/ bylá do czáfu záwiefzona: podobno dla nádzieie/ áby fie z nimi byli ziednoczyli. *PowodPr* 37.

Przysłowie: Dla nádzieie nie puŹzczáy/ iuź Źzczęciá pewnego. *PudłDydo* B4.

Wyrażenia: »dla hojnej nadzieje« (1): Bo y oracz lákomy dla hoyney nádzieie/ NáŹienia nie lituie/ lecz ie hoynie Źieie. *KlonWor* 16.

»dla pewnej nadzieje« (1): Dla pewney nádzieie przyŹłzey chwály prágná Apoftołowie rozwięzáć fię z ciáłem *WujNT 2.Cor* 5 *arg*. ~

»nad nadzieję« = *praeter opinionem PolAnt; contra a. praeter a. supra spem Mącz; insperate Vulg; inopinate JanStat* (49): *RejPs* 54v; Posłowie, [...] opowiedziawszy się, iż na tak pilne sprawy, które ich nad nadzieję potkały, rozmówić się muszą a nic nie mieszkając odpowiedzieć na nie. *Diar* 57; *BielKom* A; *LubPs* hh6; *Leop Sap* 11/8; *LeszczRzecz* A6v; y dałeś im wodę obfitą nád nádzieię. *BibRadz Sap* 11/8, I 12a *marg*; Skänderbeg w then czas z táiemnych mieyc nád nádzieię Turecką/ przyciągnął zgotową íprawą *BielKron* 248; Wiem że mi ná żadnym dołthátku/ áni ípráwie/ áni ludu niezefzło/ pánie moy niezwyćieżony/ á wzdym fie ták nád nádzieię/ ná íwey forthunie omylił/ zem hániebnie od máłego ludu porażon *BielKron* 256v, 13, 59v, 61, 136v, 223 (17); Resurgunt res humanae contra spem, Zás z nowu powftáye rzecz póspolita Rzimska nád nádzieię. *Mącz* 435c, 319b, 440b; Hnet to oftátne rzeczenie/ iż nád nádzieię wyszło/ wielki ímiech pobudziło *GórnDworz* R3v, S3v; *BielSpr* 39v; *BudBib* 2.*Mach* 9/24; ze pniá przedfię Nowa rozgá wyrołá/ y nád nádzieię Prętko ku gorze idzie. *KochOdpr* D2; *KochPs* 103; [Piotr] wnet nád nádzieię/ wziął nádzieię/ y poimał zaraz wielkość ryb/ ták ífz fię sieći tágáły/ znośić ich niemogąc. *SkarŻyw* 596, 285, 440; *Phil* G3; *OrzJan* 16, 66; *SarnStat* 144; *KmitaSpit* B3; Zwłázcżám fie był zápuścił/ do Pánienki oney/ Dżiś w drodze nád nádzieię/ ku WM. íkłonney. *PaxLiz* E2v.

~ W charakterystycznych połączeniach: *nad nadzieję cesarską, nieprzyjacielską, turecką; nad nadzieję ludzi, obegnańcow; nad nadzieję ich* (6), *jego* (2), *naszych* (3), *swoją, twoją, waszą* (2), *wszystkich*.

Wyrażenie: »nad nadzieję ludzką« = *supra spem humanam Mącz* (3): *Mącz* 434d; *KochProp* 7; Gdy W.K.M. z wielkich niebeśpieczeństw ná oboygú pánłtwie wyrywa/ y dziwnie nád nádzieię ludzką od nieśpokoynych broní *SkarKaz*)(4).

Szeregi: »nad mniemanie i nad nadzieję« = *praeter sententiam et spem Mącz* (2): *Mącz* 482b; [Jan Tarnowski] nád mniémánié i nád nádzieię wálzē/ częłto wiele dokázował. *OrzJan* 66.

»niewiadomie i nad nadzieję« (1): chcąc fię do Híłzpániey wroćić/ niewiadomie y nád nádzieię/ do Sycyliey ziemie Włófskiej wiátry go przygnáły. *SkarŻyw* 543. ~

»(o)krom nadzieje« (3): abyś krom wśzelkiei nádzieie nieumarł *MurzHist* G3.

~ *okrom nadzieje czego* (2): ále nie káždy odłzczepienieć/ íełt Heretyk. Bo wiárę dobrą Katolicką/ ácz okrom nádzieie zbáwienia (poniewáz okrom íedności kościelney zbáwienia niemáz) mieć, może. *SkarJedn* 158; *KochWiz* 139. ~

»pod nadzieją« = *in spe PolAnt, Vulg* (3): Bo próżności poddane íełt stworzenie nie dobrowolnie ále dla tego który íe poddánemi wczynił pod nádzieię. *BibRadz Rom* 8/20; *WujNT Rom* 8/20.

~ *Szereg*: »pod obietnicą i nadzieją« (1) posłowie mówili [...] Teraz o tymże też ten czas się stracił. Pod tą obietnicą jednak i nadzieją, że temu wszyćkiemu koniec się już na przyszłym sejmie stać ma *Diar* 75. ~

»prze(z) nadzieję« (3): dar miłości [...] ktorego fię przez nádzieię zá twoią íprawą ípodziewamy *LatHar* 617.

~ *prze nadzieję czego* (1): gdyż y s powinności náłzey Krześciáńłkiey/ złym dla przełtráchu pomłty/ ktorey fie pewnie zá złościwe żywoty íwe á nieomylnie nádzyewamy: á dobrym/ prze nádzyeię onych niełkończonych rádości [...] przyłthoi fie káżdemu pobożnie/ wiernie á cnotliwie záchowywác. *RejPos* 250.

przez nadzieję w czym (1): kápłani Boży [...] o tym Iubileufzu/ y o tych Indulgencyách lud chrześcijánki náuczáli/ drogę też do tego zaráz pokazuiąc/ iákoby człowiek mógł być tych fkarbow duchownych wczestnikiem/ przez pofty/ przez modlitwy/ przez iáłmużny/ [...] á náde wżyfko przez nádzieię zupełną w śmierci y w męce Páná Chrystufá zbáwiciela nášzego ReszList 152.

Wyrażenie: »przez zupełną nadzieję« (1): ReszList 152 cf przez nadzieję w czym. ~

»w nadzieję« = *spe Modrz; in spe Vulg* (102): BierEz A2v; Abowiem wfelyáki fie pokoy mnoży tem ktorzy náfláduiá náuki twoiey á żadna obrázá nigdy fie omię niełmie pokufić/ á ták y ia wtę nádzieię oczekáwam od ciebie moy pánie wfpomożenia fwego RejPs 187v, 205; RejKup n6; KromRozm III I8; że nie w swą samę nadzieję, ale snadź za ponętą czyjá Iflanci tego się ważyć mieli. Diar 22; RejWiz 2, 71v; W nádzyeię thedy Benádábá Azá począł opráwiác miáftá/ zamki Gabáá/ Máłphá. BielKron 83v, 128, 254v; W tę nádzieię czym mogę tu fię popifuię/ Y tobie zá Kolędę Odmieńcá dáruię. Prot A; pánie oycze/ pythác mnie było pirwey o tho/ ieflic miał w nádzieię moię duellum przyiác/ bo iá/ to wiedz pewnie/ bić fie nie będę. GórnDworz O6v; RejPos 14v, 72, 312, 342; RejZwierc 154v; CzechRozm 10v; Zlé ięzyki go nie trwożą. Běpieczen w nádzieię bożą [Paratum cor eius sperare in Domino Vulg Ps 112/7] KochPs 172, 45; CzechEp 15, 59; W nádzieię ludzie orzą/ y w nádzieię sieiá. KochPieś 9; ZawJeft 13; GrabowSet D2v; CzahTr 12.

~ w nadzieję kogo, czego (68): LibLeg 7/34v, 8/26; Położyli niektorzy nádzieię zwycięftwá fwego wrozmáitych przypráwach możności fwoich/ á my tylko w nádzieię fpomożenia páńfkiego [nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus Vulg Ps 19/8] RejPs 29; ComCrac 19; Item powyedzial yfch do thego lyemvza fzyá dobil w nádzyeyá doftánya fkrzynky braczky LibMal 1544/91; RejKup P, dd7; MurzHist L2; Trzeci w nádzieię obietnic páńfkych źle czyniác/ obietnic odpádaia. MurzNT 11, 11; Nie leż pod fieć w nádzyeię nábycia wiefłzego/ Rádźey wżyw w wolności coć Pan Bog dał fwego. RejWiz 106; BibRadz *4v, II 98b marg; tákież ine duchowieńftwo w nádzieię wolności ktore máia/ wrzędowi fwemu nieczyniá dofyć w zbytkách leżą/ kárności nád fobą niemáiac BielKron 204v; bo Cetus albo Baleny ryby wielkie morfkie tego czáfu z fobą gráiá w nádzieię płodu. BielKron 293v, 191, 200v, 418v; Ci nie w nádzieię Stároftw/ y márnego Złotá Krew fwoię rozlewáli/ lámá fzczyra cnotá. Prot D2; RejPos 170v, 171v, 243v [2 r.], 330v; RejPosWiecz² 94; Krzyczác ná ich niecnotę á ná ich fprofności/ Ze nie flúżyli oycu iák flufzfa z miłości/ Iedno w nádzieię zyfkú y márných pieniędzy HistLan F3, C, C3v; Są też dobrodzieyftwá w nádzieię fowitego zyfkú. RejZwierc Bv, 36v, 65v, 98 [2 r.], 258v; CzechRozm 22, 91v, 220 [2 r.]; ModrzBaz 85; Ia w nádzieię łáłki twéy będę fpał bępiecznie/ Bo mię ty lám/ pánie mój/ opátruiefz wiecznie [quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me Vulg Ps 4/9] KochPs 6, 22, 88 [2 r.], 195; SkarŻyw 151, 336; CzechEp 16, 29, 328, 420; oná [Kamma] klęknáwfy przed ołtarzem/ té fłowá głósem rzekłá: Tobá świadcę nazacnieyfa bogini/ zem tylko w nádzieię dźiŕieyŕzego dnia po mężu fwym dotychmiał żywá zoftála. KochWz 139, 141; GórnRozm B3v, H3, I2; ActReg 7; W nádzieię źiół zchwalonych/ fpólnie go [króla] zábiły KochFrag 21, 49; LatHar 113; á ktory młóci w nádzieię wzięcia pożytku młóci (marg) wczestnikiem ma być nádzieie w nádziei twoiey. G. (-) WuJNT 1.Cor 9/10, Tit 3 arg, Yyyyy; JanNKar A2v, B2; CzahTr [D2], [D2v]; Drugi fię da pozywác w nádzieię wykrętow/ Abo Prokuratorow/ y fędziow nátrętow KlonWor 73, 72.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: aby(ś) (3), iż (2)] (5): *BielKron* 193v; *RejPos* 171v; Pożyra łztuki mięłá tho w nádzieię tego/ Aby mu ich tym więcey do gęby miotano *HistLan* E4, E4v; y kazał go [*Symeona*] do więzienia prowadzić/ w tę nádzieię iłz fię vpamiętać miał *SkarŻyw* 304.

W charakterystycznych połączeniach: w nadzieję chwały (2), chytrości, dzisiejszego dnia, dobr, dostania, dowodu, kłosia, łaski (3), miłosierdzia, modlitew, nabycia, obietnic Pańskich (2), obrony, oddania (2), odpłaty (2), odpuszczenia, opieki, otuchy, pieniędzy (2), płodu, pożytku (3), prawa, przyjaźni (2), przypodobania, rozgrzeszenia, senatu, słowa (2), spomożenia, spowiedzi, starostw, statutu, stolice, świata, dosyc uczynienia, uczynkow, ugody, umnożenia, urzędnika, wezwania, wolności (2), wykrętow, wzięcia, uzmożenia, zasłony (3), zgody, zioł, złota, zmartwychwstania, zysku (3), życzliwości, żywota; w nadzieję bogatszych, krola Antigona, Pana (Jezusa, Chrystusa) (2); w nadzieję bożą (2), Pańską (3); w nadzieję jego, moją, owych, twoją (2), tych.

Przysłowie: W nádzieię wiela máłá nie opufzczáy. *BierEz* H3.

Wyrażenia: »w nadzieję ludzką« (2): Nikt bełpieczen w nádzieię ludzką być niemoże *KochPs* 87, 167.

»w nędzną nadzieję« (1): A on lew ryczący do ktorego przyłtał prze nędzną á mizerną omyłkę fwoię/ á w nędzną nádzyeię fwiáthá tego o wlpomożeniu fwoim *RejPos* 330v. ~

»według (a. wedle) nadzieje« = *secundurn spem Vulg* (7): *SeklWyzn* b4; *KrowObr* 157v; *Haudquaquam ad spem eventus respondit*, Nie wedle nádzyeie fię rzecz tráfiłá. *Mącz* 410b; *KochPs* 96; *Wybawiałes ie Bo że/ według ich nádzyeie GrabowSet* F2v; *WujNT Tit* 3/7.

~ *Szereg:* »według oczekawania i nadzieje« (1): Bo wiem iż mi to wynidzie ku zbáwieniu/ [...] według oczekawánia y nádzyeie moiey [*secundum expectationem et spem meam*] *WujNT Philipp* 1/20. ~

»z nadzieją« (42): *RejPs* 29; *RejRozpr* C3v; *RejRozm* 398; Połwiathuz łznadzieią lathał I thu łam rady ochwatał *RejKup* p4, o2; *MurzHist* E2v, I3; *LubPs* B2v *marg*, D2; *KochZuz* A3v; *RejAp* 59v; *RejPos* 115v, 230v, 316v, 325v; Z nádzyeię myłłac bywamy wefeli/ Iż będziemy mieć częgochmy nie mieli. *RejZwierc* 230, 230v; *CzechEp* *4; iedná z białey płci pogánká/ niemoc krwawą ćierpiąca/ kráioiw łzáty twoiey z nádzyeię vprzeymą fię dotknęłá *LatHar* 218.

~ z *nadzieją czego* (2): *Zygmunt Cefarz* [...] wrocił fię [...] do Konftántynopolim z nadzieię dobyčia łatwieyłzego *BielKron* 240v; *SkarŻyw* 353.

z *nadzieją o czym* (1): Pytał doktor gdzye miełzkałz álbo iákoć dzyeię/ A o zdrowiu nieboże bądż z leplzą nádzyeię. *RejWiz* 61.

Ze zdaniem dopełnieniowym [iż (3), aby (1)] (4): *LibLeg* 7/9v; Každy vńnie łtą nadzieia. Iż ma pewnie łto Lat zyw być Iuż o łmierczy niemyłly nić. *RejKup* c8v; á ia ledwe nie przyrzekę zayść trołzkę głębiey w miłość s thą nádzyeię/ abym ia theż the łłodkość náłazł tám/ gdzie drudzy gorzkość náyduią. *GórnDworz* C5, M7v.

W połączeniu szeregowym (1): a my [...] z leplłą nadzieię z wefelłłá myłłá z zupełnieyłłá wiarą będziemy wolac a vciekac fię ktobie z prozbamy łwemy *RejPs* 220v.

W charakterystycznych połączeniach: z nadzieją doskonałą, uprzejmą, wierną (2).

Wyrażenia: »z dobrą nadzieją« (6): Bo łtey bełpieczności będę mogł z dobrą nądzieią chodźić bez włłfey obrázy y ná miełcá łzkodliwe *RejPs* 178v, 43v, 220v; *RejWiz* 61; *KarnNap* D4v; *ActReg* 55.

»z małą nadzieją« (1): zmáłą nądzieią zbáwienia vmárl *SkarŻyw* 353.

»z mocną nadzieją« (3): Niech mární Wielorybowie tobą iák chcą chwieią/ Iedno ty przy Kryftu Pánie łtoy z mocną nądzieią. *LubPs ktv*; *RejPos* 37v, 127.

»z wielką nadzieją« (2): rácz nas dźdzem przyłtoynym opátrzyć/ ábyłmy z wíełtzą nądzieią łzukáli rzeczy wiekułtych/ gdy na^m nie będzie łchodźiło ná potrzebách docześnych. *LatHar* 623, 411.

»z zupełną nadzieją« (2): *Diar* 21; Pan hoynie káżdego opátrzyć raczy/ kto łie iedno z zupełną nądzieią łwoią vciecze do miłofierdzya łego. *RejPos* 325v.

Szeregi: »z dobrym sercem i nadzieją« (1): [*król*] z dobrym łercem y nądzieią cíağnął zá łudem łwym/ kthorego miał włzythkiego około trzydzyeści tyłiac pielżego y konnego. *BielKron* 411.

»z wiarą a z nadzieją« (3): Tu łuż rozumieł łełlic co pomogą bogáctwa łwoie/ ábo łacności łwoie/ w ktorých łeraz pływáłz/ buiałz/ á kocháłz márne ciáło łwoie/ łełli łie łám nie okáżełz s kwitnącą wiarą á s łtałą nądzieią *RejPos* 6v, 37v, 147. ~

»za nadzieją« (2): A łák gdyś łuż moy pánie zá nądzieją moią raczył z vpádku wywiefć nędzną dułfę moię á od płáczu oczy moie *RejPs* 171.

~ *Wyrażenie:* »za przyszłą nadzieją« (1): Niezasczęściem, [...] niezadobrodzieystwe^m [...] Nie łaprzyszłą nądzieią, bo łą wrzeczách ysprawách łudzkich łarzo łiepełna. Nie łhedłem łatym łwszystkim. *ActReg* 139. ~

W przen (96) : *RejPs* 63v; *Leop Ps* 107/10, *Hebr* 10/23; obaczáymy/ w iákiey łoskołzy á w iákiey nądziei łhu vłtáwicznie pływa mył y dułzá wíernego Krześciáńłkiego cłłowieká. *RejPos* 128v, 180v; Nądzieią Noe łfchnął z okrętem ná wyłokách gorách *RejZwierc* 129, 129, 172; *KochFr* 75; *KochDz* 107; *ArtKanc* M15v; Łeraz mię łrogie łczęścié nawałnością łwoią/ Zrzućiło łráwie z gory y z nądzieią moią. *ZawJeft* 38; *GrabowSet* G3v, H4v; *WujNT* Aaaaaa2; *SzarzRyt* D.

nadzieją czego (8): *BibRadz* *Gen* 3/16; *GórnDworz* Dv; Bo ácz łię o łgrzech łmećić wíelce łpotřebá/ ále nądzieią odpułzczenia łmutek łię ciefzyć ma. *SkarŻyw* 168; Z ciáłá mátki łobutwiałey łłodź wynika łowa/ Nądzieią drzewá łotowa. *KlonŻal* C2v; *WujNT* 710; *SkarKazSej* 686b. *Cf w nadzieję czego.*

nadzieja o kim, o czym (7): aby łie łoskochawály dułfe náłłe wdobrey ładziegi o łobie *RejPs* 135v; Łłą ładzieję o przyłzłey łzkodzie łercze cłżue *RejJóz* G7; *RejKup* h8, f7v; *RejPos* 65, 342; *SkarKaz* 552b.

W połączeniach szeregowych (5): Łá łbroiá s łcnoty łowána/ Ma być wiarą łártowána/ Łtałfcią wyłecowána/ Nądzieią łolerowána. *RejZwierc* 254, [207]; *WujJud* 136v; *BudBib Eccli* 24/20 [24]; Łrzymá mię w łosćiełe Bożym wylńanie włzyłkich łarodów/ y łowázność cudy łáczłęta/ nądzieią vłchowána/ miłością łozmnożona/ łtárożyłnością vćwierdzona *SkarJedn* 33.

W przeciwstáwieniu: »bojázń ... ładzieja« (1): gdyż łłáchełtwo łełt/ iáko łołpáłona łochodnia/ łtóra [...] łobudza/ łápála ku łnocie/ łák łoiáznią łiełławy/ iáko łeż nądzieią cłci/ á łhwały. *GórnDworz* Dv.

W łarakterystycznych łółączeniách: ładzieja łieomyłna, łewna, łrozna, łpryszła, łrozłaita, łłwíęta.

Przysłowie: á my czekáiąc tych ziązdów/ prózną fie nádzieią karmimy *OrzJan* 130.

Fraza: bibl. »nadzieja pełna jest nieámiercielności« (5): A iefli przed ludzmi męki ćierpieli/ nádzieią ich pełná iefł nieámiercielności [*spes illorum immortalitate plena est*]. *Leop Sap* 3/4; *BibRadz Sap* 3/4; *RejPos* 321v; *GrzegŚm* 22; *BudBib Sap* 3/4.

Zwroty: »być [o kim] tej nadzieje« (1): Lecz Duffá mjła trzewieye Iż yefł onym tey nadzieye *RejKup* 17v.

»nadzieją cieszyć (się); cieszyć się w nadziei« [*szyk zmienny*] (6;1): áby y po śmierci dufzyczki náfze tym fie ciefzyły w nádziei fwoiey/ iż cie [*Boga*] po máłym czáfie máią w wielkich rádościach oględáć *RejPos* 128v; *RejZwierc* 109v, 171; *SkarŻyw* 75, 168; Serce zaráz vpádło/ źle łobie tufzyło/ Stráchem zięte/ nádzieją próžno fie ćiefzyło. *WisznTr* 10; *KochPieś* 4.

»w nadziei czekać« (1): A iákálf rádość? á iákálf wiefłza pociechá ma być tey fwiętey dufzy/ ták iáko fłyfzyłz/ człowieká cnotliwego? gdyż oná w pewney nádziei á w wielkiej rádości czeka tych pociech fwoich *RejPos* 128.

»grzebać [= *tracić na zawsze*] nadzieję; pogrzebiona nadzieja« (1;1): *RejPos* 176; Ale pópołu z tobą [o *Orszulce*] grzebę y nádzieię. *KochTr* 12.

»karmić nadzieją; nadzieje karmią« = *zwodzić, łudzić; detinere inani spe Mącz* [*szyk zmienny*] (2;1): *Mącz* 447c; Nie karmże mię iuż tą nádzieią dáléy *KochFrag* 24; *JanNKar* D3.

»w nadziei się kołysać« = *dodawać sobie otuchy, pocieszać się* (1): Abowiem tho niepewna w niebie ná tram piłáć/ Lepiey wydrzeć niżli fie w nádzyei kołyłáć. *RejWiz* 123v.

»mieć nadzieję« [*w tym: w Panu Bogu* (2)] = *habere spem Vulg* [*szyk 6:2*] (8): *BibRadz* I 2d marg; gdyż oná [*dusza*] żadnego inego lekárzá/ áni żadney iney nadzieie mieć nie może/ iefliże nie będzie nád nią miłolierdzia twego fwiętego *RejPos* 75; *BudBib Iob* 14/7; Owa nierozumne rzeczy/ máią fwe nadzieie/ Ze ich zgołá nie rozwieie Wiátr po śmierci/ lecz zoftaná/ w części álbo w cále *KlonŻal* C3; Nanędzniefłza to boiaźn/ co nie ma nádzieie *GórnTroas* 32; *GrabowSet* Q3v; Czemu fię śmućifz dufzo moiá/ y czemu mi ferce pfluiefz? miey w Pánu BOgu nádzieię. *LatHar* 53, 615 marg.

»nadzieje w niwecz obracać« (1): [*nieszczęście*] nádzieie wfzytki náfze/ y pilne ftháránia w niwecz obráca. *GórnDworz* Dd7v.

»w nadzieję odziać« (1): Gotuyćie Pánu o wierni poddáni Okázáć rádość/ coście mu w moc dáni. Przydzie niedawno/ że w dobrą nádzieię Polfkę odzieie. *KmitaPsal* A2.

»opasać się nadzieją« (1): Ale gdy weźmiefz ftałá á ftháteczną mył przed fię á opafzełz fie nádzyię nieomylną/ w káždy przygodzye fwey *RejZwierc* 153.

»nadzieje (a. nadzieję) (po)da(wa)ć« [*szyk 2:1*] (3): Erigitur animus expectatione rerum bonarum, Podawa mi ferce yákiś dobrej nádzyie. *Mącz* 350c; *SkarŻyw* 371; Lecz tyle mam fwych bogow Ile nádzyiey/ żądze podawáły. *GrabowSet* G.

»podpierać nadzieją« (1): Mnie podobno iuż próžno fzukáć infzély rády Ieno fmutného ferca podpierać nádzieię *KochPieś* 9.

»pokładać, położyć nadzieję; położona nadzieja« [*w kim, w czym*] (2;1;1): ábowiem oczy náfse wfłáwicznie na cię pátrząc położyły wfłytkę nádzyiey wtobie. *RejPs* 209; *LubPs* R5, ddv; Czekáłá (ćierpliwie) dufzá moiá/ dla fłowá iego: dufzá moiá nádzyię w Pánu pokládáłá. *LatHar* 169.

»upić się nadzieją« (1): Iuz widziemy iako wszytkie lekko sobie wazy, nizac roskazanie Panskie nizac Conclusiones Senatus, y vpiel się tą nadzieją [...] ze y Pan y my wszyscy się go boiemy *ActReg* 117.

»nadzieją się zapalać« (1): nádzieją lię po śmierci zapłaty zápaláiąc/ y zá nic wšytkie śmierci ty docześne máiąc. *SkarKazSej* 686b.

»nadzieją się zdradzić; w nadziei zdradzać; nadzieja zdradziła« (1;1;1): ále teraz nadzieiá wálzá owfzeki wás zdradziła [*nunc autem spes vestra penitus vos fefellit*] *HistAl* D8v; Potym o Bábę dał ízách Rycerz w bieli/ Tufząc/ że mu iey obronié nie mieli. Ale fie bárzo tą nádzieją zdrádził/ Bo fie nań z łukiem czarny Pop wyfádził. *KochSz* B3; *GrabowSet* K2v.

»żyć nadzieję« = *podsycać, wzmacniać nadzieję* (1): A iż to świádectwo około íkłonney ku grzechow przepuźczeniu woley Bożey/ y wiáre náłzę pomnaża/ y żywi nádzieię/ y miłość zápala *KuczbKat* 415.

Wyrażenia: »długa nadzieja« = *oczekiwanie* (1): Godnym daway Vrzędy záras gdy wákuią/ Bo ty długie nádzieie fercá ludziem pfuią. *Prot* D3v.

»dobra nadzieja« = *expectatio rerum bonarum* *Mącz* [szyk 5:1] (6): *RejPs* 135v, 171; Serce w dobrej nádzyei/ śmierć lekce wáżyło. *RejZwierz* 113v; *Mącz* 350c; *KmitaPsal* A2; Iáko od dobrego oleyku woniey odegnáć nie możefz: ták dobre vczynki bez počiechy y woniey nádzieie dobrej nie fą *SkarKaz* 350b.

»korona nadzieje« (1): Wtorą koronę mądrości y nádzieie powinieneś dáć fynowi/ bo fyn íeft mądry/ y zá nas ćierpiał *HistRzym* 100v.

»matka (a. towarzyska, a. podniesicielka) nadzieje« = *mater dilectionis* *PolAnt* (4): Tyś íeft páni/ mátká nádzieie náłzey. *KrowObr* 164v, 177; Y thy Azya towarzýłko nádzieie Bábilonńkiey [*Et tu concors in spem Babylonis*]/ y flawo ofoby iey: Biádá tobie nędznico *Leop* 4.*Esdr* 15/46; *BudBib Eccli* 24/20[24].

»niewątpliwa nadzieja« (1): áby dużá z wiáry żyłá/ máiąc niewątpliwą nádzieię odpuźczenia. *BibRadz* I 2d marg.

»omylna nadzieja« (1): y do ínšyich omylnych nádziey fwiátá tego/ ták długo fie będye kołátáło zbolále á trofliwe sumnienie ono/ iż nieprzy dzie ku żadnemu vznániu íwemu *RejPos* 342v.

»owoce nadzieje i miłości« (1): Y owšzem co fie Wierze przypíuię/ to fie nie czyni względem fámej gołey wiáry/ ktora v Bogá żadney odpłaty nie ma/ ále względem tych owocow Nádzieie y Miłości/ ktore z niey pochodzą. *WujJud* 110v.

»płocha nadzieja« (1): Przetofz wftąpił [św. Piotr] w zakon S. Dominiká/ świátu zoftáwuiąc wšytko/ co on [!] obiecuie y do częgo płochą nádzieię dáie *SkarŻyw* 371.

»nadzieje płone« (1): *JanNKar* D3 cf »obietnice i nadzieje«.

»przyłbica nadzieje« = *galea spem Vulg* (2): Ieścze y páncierz ípráwiedliwości/ y przyłbicę nádzieie gdy weźmiemy/ á gdy ták przypáfáwšzj biodrá fwe gotowo ítać będziemy: koniecznie żadny fie nieprzyiáciel o nas nie pokuśi *Leop* A3v; *WujNT* 1.*Thess* 5/8.

»sponki nadzieje« (2): Przes trzeciego lyna mamy rozumieć dobrego Krześcianiną od Bogą wyzwolonego/ ktoremu dał trzy dary drogic/ pierścień wiary/ łponki nádzieie/ á łukno łalki *HistRzym* 65, 65.

»nadzieja uprzejma« (1): Day mi wiare goracą y żywą ku takim obietnicom twoim/ ktoraby mię w nádziei vprzemej trzymála *SkarKaz* 552b.

»wielka nadzieja« (1): Bo ácz y theraz kázda wierna duzá w wielkiej roskofzy pływá/ á w wielkiej nádziei twoiey czeka oney przyšzłej pociechy łwoiey *RejPos* 128.

»zła nadzieja« (2): *RejFóz* G7; A łumnienie głowá chwieie Tež łnac omnie zley nádzieie. *RejKup* h8.

»zupełna nadzieja« (1): áby miał zápaloną łampę łwoię/ to iełt/ obiášnioná dułzyczkę łwoię zupełná wiará á nádzyeią o Pánu łwoim *RejPos* 342.

Szeregi: »obietnice i nadzieje« (1): by mię były obietnice y nádzieie płone prózno nie karmiły *JanNKar* D3.

»pociecha i nadzieja« (1): wielkie y pożyteczne drzewo rošcie/ niewymowney pociechy ná dułzy/ y nádzieie w niebie *SkarKaz* 83a.

»nadzieja i radość« (1): *RejPos* 128 cf »w nadziei czekać«.

»wiara i nadzieja« (4): Brodząc w łwieckich tych burzkach/ wiará łie podpirác/ Nádzyeią łobie łwiecić/ á do portu łie brác. *RejZwierz* 113; *RejPos* 65, 342; Noe [...] thedy iż chociay wiará pływá/ iednák przedłię nádzyeią ofułzon. *RejZwierc* 129.

»wiara, nadzieja i miłość« (2): á záwždy być vbránym łtałością wiary/ nieodmienností nádzieie/ wierná rniłością przeciw Pánu y bliźniemu łwemu *RejAp* 138; *KuczKat* 415. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

Wyrażenia przyimkowe: »w nadzieję« (3): A on ie wybáwi od włłytkiego niebełpieczeństwa łmiertelnego [...] Y wtę nádzyeię dułse náłse oczekawáią páná vłtáwicznie rozumiejąc temu iż on y włpomozenie y obroná náłłá iełt. *RejPs* 48v.

~ w nadzieję czego (2): Rołpušciły łkrzydłá/ náłze niepráwošci/ Złošć brzegi wylałá/ w nádzyeię łutošci Twoiey z miłošierdziem *GrabowSet* C4; A ia drzewo iák Oliwy W ogrodzie Pánłkim włzcepiony Kwitnąć będe/ niełękliwy W nádzyeię z niebá obrony. *SzarzRyt* A4v. ~

Personifikacja (34): NAdzyeię máłowáli/ pod drzewem Dębowym/ Z dobrá myłłá/ y w łzacie/ y w wieńcu zyelonym/ Kołę dzyerzy złamáńá *RejZwierz* 113v, 113, bb; *Górndworz* Y6v; *KuczKat* 360; Wiará/ nádzyeią/ łáłká/ máią tež łwe pánny łłuzebne. *RejZwierc* B2; Cožci záłię Nádzyeią przyniełie? *RejZwierc* 128, 127v [4 r.], 128v, 230, Bbb3; Bo od poczátku gdy poginęli pyłzni obrzymowie/ nádzyeią łwiátá náłászy vćieczkę do okrętu [*spes mundi ad ratem confugiens*]/ y będac prowadzoná ręká twoią/ zołtáwiłá náłienie ku rodzeniu. *BudBib Sap*14/6; Kiedyž łwego dobrodzieią/ Oko vyžrzy nie nádzyeią? *KochMRot* B4, C2; kędy łzy pułzczone/ Ktore łucha ziemiá/ z oczu náłzych/ zárlá/ Gdy łię k tobie Pánie/ nádzyeią/ z nas dárlá? *GrabowSet* C2v; Ni cię łtrách/ w niebo ni nádzyeią wzywa *GrabowSet* G; A iák ná morze/ ták ná mię wpałáią/ To boiáźń/ to wnet nádzyeie zdrádlíwe. *GrabowSet* M4; Moc twoiey władzey/ dałes znák nádemńá/ Chočia nádzyeią iuž tełkniłá zemńá *GrabowSet* R4, G4 [2 r.], I2v, N4v; *LatHar* 643; nádzyeie znikłe/ Vprzędły łobie zyłki w głowie zwykłe *KlonFlis* D4; Nádzyeią iż iey [*Dydonie*] ielzczę cóš obiecowála *PudłDydo* A4v, A4v.

~ *Osoba dramatu* (5): Persony rozmawiające. [...] Wierność/ fides. Nádzyeiá/ fides. Miłość/ charitas. Rádość/ leticia. *BielKom G, nlb* [8], G5 [2 r.], G5v. ~

Przen: Obiekt, od którego oczekujemy pomocy, któremu ufamy, w którym mamy oparcie, w którym pokładamy spełnienie naszych pragnień, od którego uzależniamy swoje dobro [w *N* (65), w *V* (33), w *I* (16), w *G* (3), w *A* (1)] (118) : Drewno nadzieiá v papieżnikow. *KrowObr Rr2v*, 162 *marg*; *ArtKanc N18*.

nadzieja czego (7): *KrowObr* 162, 164, 192v; *OrzRozm V*; *SkarŻyw* 460; iest Chrístus między wámi/ nádzieiá chwały *NiemObr* 87; *WujNT Col* 1/27.

nadzieja czyja (36): *OpecŻyw* 159, 193v; *PatKaz III* 87v; *WróbŻołt* 13/6; *KrowObr* 93v [2 r.], 153v, 154v, 165 [2 r.], 166v; á Pan przedfię nádzieiá ludu śwego *Leop Ioel* 3/5, 1.*Tim* 1/2; *BielKron* 307v; Ieslim pokládał wfność ná złoto moie/ á bryle (złotá) rzekłem/ nádzieiás moiá [*fiducia mea*]. *BudBib Iob* 31/24; *KochPs* 98; *HistRzym* 33; *SkarŻyw* 120, 245, 399; ziemiá spalona [...] Modli fię ddzá/ y ímętné žioła pochyłóné/ Y nádzieiá oraczów/ zboża vprágnioné. *KochFr* 125; Wołay śmieie do Páná/ onci twa nádzieiá *ArtKanc* Q8v, Q9; Wiátr Troiánów nádzieiá *GórnTroas* 51, 35; *LatHar* 361, 482; *WujNT* 48, 397 [2 r.], 692, 707 [2 r.], 1.*Tim* 1/1, s. 720 *marg*, Aaaaaa.

W połączeniach szeregowych (21): *OpecŻyw* 159; [*Maryja*] yeft duífy nabozney myla a rofkózna bo onyey ípyeua kofzczyol yfz ona yeft zyuoth flodkozcz y nadzyeya náfza *PatKaz III* 87v; *KrowObr* 93v, 153v, 154v, 164, 164v (9); onác [*Matka Boża*] iest załtępnicá náfzá/ Matká miłosierdzia/ y nádzieiá w nawiętłzych przygodách duífnych y čieiefnych/ do Syná śwego namilżego. *SkarŻyw* 174, 120, 399, 460; *LatHar* 482; *WujNT* 397 [2 r.], 692, 707, Aaaaaa.

Zwroty: »stracić nadzieję« (1): Niefzczeńny tho dzień był kthoregom fie ia poczęłá/ y niefzczeńny kthoregom fie národziłá/ iużem ítráciłá iedyná nádzieię má/ połowice [!] duífze moiey/ brátá mego iedynego. *HistRzym* 33.

»zwać, nazywać [kogo] nadzieją« [szyk zmienny] (10:3): Syn Boży/ mátkę íwoię rofkazał krześcijáńłkim ludziom názywác zbáwicielką/ żywotem/ nádzieię *KrowObr* 165v, 93v, 164v, 192, 192v; ták też ludzie wyginác muřzá/ iefli dzyatki (ktore ítárzy zwáli nádzieię y oyczyzny y Rzeczypořpolitey) álbo zániedbániem ábo złym wychowániem płowáne bywaią. *RejPosWstaw* [41³]v; *LatHar* 482; *WujNT* 397 [3 r.], 692, 707 [2 r.].

Wyrażenia: »jedyna nadzieja« [szyk 8:2] (10): O Krzyżu bądź pozdrowion/ nádzieio náfzá iedyna/ dáruy grzeřnym grzechom odpufztzenie. *KrowObr* 166v; tę pánnę [...] zowiećie [...] nádzieię iedyná/ grzechy zámázuiąćá/ błáďzące náwráciąćá *KrowObr* 192, 93v [3 r.], 162, Rr2v; *HistRzym* 33; [*Synu*] Tyś iedyna nádzieiá Troiánów ítrápionych Królów ich/ co ród wiodą z bogów dawnych onych. *GórnTroas* 35; Święty Ephrem zowie ią [*Maryję*] iedyná nádzieię rořpaczáiących *WujNT* 397.

»mocna nadzieja« (1): Błogořłáwiony/ komu imię Páńłkie/ Mocná nádzieię *GrabowSet* Q3.

»nieomylna nadzieja« (1): boć ta [św. *Maryja*] iest zbáwienia náfzego pewna pomoc/ y nieomylna nádzieiá *SkarŻyw* 460.

»ostatecznia nadzieja« (1): Ruřzenie pořpolite/ [...] to iest ořtátecznia nádzieiá Pořłkiey obrony *OrzRozm V*.

»słaba nadzieja« (2): Čyřćieć flába nádzyeiá *RejWiz* Cc5, 163v *marg*.

a) W apostrofach do Boga, Chrystusa, Matki Boskiej (59) : Do ciebie ia/ boże żywy/ Vciekam fye niefzczęśliwy: Tys nadzieiá *KochPs* 207, 103, 184; *ArtKanc* D3v.

nadzieja czego (4): *OpecŻyw* 6; iżeś ty nawięczlífa nadzieiá obrony nafley *RejPs* 115v, 132v; *LatHar* 154.

nadzieja komu (1): Nádzieio pokutuiącym/ Iákoś láfkawy profzającym? Iákoś dobry ízukáiącym? IESV á coź náyduiącym? *LatHar* 63.

nadzieja czyja (41): Ach nieftocie mnie fynu náflodlífy nadzieio moia iedyná *OpecŻyw* 137, 33, 111, 137, 164, 184, 190v; *PatKaz I* 18; Wołálem do ciebie panie/ mowiłem ty ielthes nadzieia moia *TarDuch* E, A3, E3v; thys ielt nadzieia wízytkich granicz thego íwiata y na morzu na nadalízym [*spes omnium finium terrae et mari longe*]. *WróbŻolt* 64/6, T8v, 70/5; *RejPs* 16v, 61v, 70, 83v, 91, 103; Tys moyá nádzyeyá yełfcze od młodości/ Pan moy/ ktorego ya vfam wífechmocności *LubPs* Q2v, F, V; Tys Dufz vtrapionych nadzieiá Márya *KrowObr* 176v, 161v, 162v, 165, 167, 172v, 177; *Leop Ps* 64/6; *KochPs* 131, 139; Nádzieio moiá Iezu Chryfte/ wyfluchay mię/ a day ítáteczne wyćierpienie *SkarŻyw* 20, 402; *ArtKanc* H7; Pánno wielebna/ á tegoż Sędzięgo Mátko: Nádzieio człeká vpádłego/ Ty/ Syná íwego gniew/ oney godziny Błagay *GrabowSet* X4, Pv; *LatHar* 401, 482; *SiebRozmyśl* C2.

W połączeniach szpregowych (13): *BierRaj* 20; z Drowas krolewno milofierdziá/ żywocie/ flodkołci/ ij nadzieio nafá *OpecŻyw* 190v, 33, 137, 184; *PatKaz I* 18v; *RejPs* 65; nadzieio y zbáwienie mdłych wípomożycielko vciśnionych wyfluchay nas o Márya. *KrowObr* 176v, 161v, 162v, 167; Izráelłki Boże/ Nádzieio/ vcieczko/ podporo/ obroño/ Kiedyś mnie odkupił/ wípomni co kofztuię. *GrabowSet* H; *LatHar* 482.

Wyrażenia: »jedyna nadzieja« (7): O moia iedyna nadzieio gdzie ciebie náydę *OpecŻyw* 111, 6, 137, 164; przeto o láfkaua pany yedyna nádzyeyo nafza twemu fynouy nas poftauywłzy włáfcze ofyaruy *PatKaz I* 18; *LatHar* 154; Iezu Kryfte/ [...] o iedyna nádzieio moiá dułze moiéy *SiebRozmyśl* C2.

»nadzieja krześcijańska« (1): chlyebye ziwi anyelłky íbawyenyje ij nádzyeyo krzełfcyanłka. *BierRaj* 20.

»pewna nadzieja« (1): Tys nadzieiá pewna mizernych/ prawdziwie mátká opuściáłych *KrowObr* 177.

»prawdziwa nadzieja« (2): Bądż pozdrowion krzyżu íwięty/ bądż pozdrowioná chwało thego íwiátá/ prawdziwa nadzieio náłzá/ prawdziwe przynofząc wefele/ známię zbáwienia/ zbáwienie wniebefpietznofciách/ ożywiájące drzewo/ żywot nołzące wízyłtkich. *KrowObr* 162v, 167.

»upełna nadzieja« (1): GDyżeś ty ielt vpełna nadzieia nafá y vcieczka nafá wewłfech niedofatkoch nafłych nafz miły panie *RejPs* 16v.

»wszýtká nadzieja« (5): *RejPs* 70, 83v, 91, 93v; Tys wízythká ma nádzyeyá dobrotliwy Pánie/ K tobye vcycękkę máyąc/ nic mi íie nye ítánye *LubPs* V.

Szeregi: »moc i nadzieja« (1): A yuż ímyele rzec może ku Pánu íwoyemu/ Ześ ty moc y nádzyeyá mnye człeku nędznemu *LubPs* V.

»nadzieja i pomoc« (1): BOże/ moiá nádzieio/ y moiá pomocy *KochPs* 131. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»nadzieja, tarcza« (1): O zbawicielu/ w twej wierze doznanych/ Nádzieio/ tarczy/ tych którzyć wfaią *GrabowSet P*.

»nadzieja i ueieczka« [szyk 1:1] (2): PAnie boze nafz ktorys ty ieft y vcieczka nafła y wfłytka nadzieia nafła wewfłech fprzeciwnościach nafłych *RejPs* 70, 16v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»wspomożyciel a nadzieja« (1): gdy wiem [Boże] żeś ty wfłpomożyciel á nádzieiá moiá *RejPs* 61v.

»nadzieja i zbawienie« [szyk 1:1] (2): *RejPs* 83v; O pánie/ nádzieio/ y zbáwienie moje. *KochPs* 188. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»nadzieja i zdrowie« (1): Raz to ieft nam od bogá dano znác á wfłákoż częfto kroć flychamy iż iedno on íam ieft wfłytká nádzieiá náflá y zdrowie náflé *RejPs* 91.

2. *Opinia, zdanie, sqd [czyja o kim] (1) :*

Wyrażenie: »zupełna nadzieja« (1): Ktoś ieft wierzę z matki złey á oycá złodzieiá/ Ta o tobie ieft moiá zupełna nádzieiá. *CzahTr* 2v.

3. *Według legendy chrześcijańskiej jedna z trzech córek św. Zofii (2) :* Tego theż czáfu Zophia ze trzemi corámi/ Wiára/ Nádzyeia/ y Láfká/ była vmęczoná pod Adryanem w Rzymie o krześciáńfká wiaré. *BielKron* 149v; áby nas Zophiey świętey/ y corek iey/ Wiáry/ Nádzieiey y Miłości/ męczenniczek y pánienek twoich/ zaflugi w przypadkách y pokufách náflzych ráutowály *LatHar* 461.

Synonimy: 1. *oczekiwanie, spodziewanie.*